

LUNDS UNIVERSITET
Samhällsvetenskapliga fakulteten

Centrum för genusvetenskap

Stallarbetet som livsstil

*Arbetsprocessens görande och formande av ojämlikheter och
motstånd inom Hästnäringen*

Elias Andersson
Magisteruppsats genusvetenskap 15 hp
Ht 09
Handledare: Kerstin Sandell

Abstract

It makes no difference to animals if it is a Tuesday or Christmas Eve, they still need food and care. Horses are one of the biggest hobbies and the number of horses has increased the last thirty years. With this increase the demand of working labor has grown. The dividing line between paid and unpaid work is today vague and hard to define and therefore makes the concept of labour more complicated. These circumstances weaken the professional status of the grooms and riding-instructors. The relationship with a horse is filled with emotions and commitment which shapes the work and its conditions.

The aim for this study is to explore the doing of the stable work through people's narratives of their work experiences. The intersectional feminist perspective is vital on the study of the labour process and how it's organized and carried out. The study explores how the labour process in the stable creates and reproduces class-, age-based and gendered inequalities. But it also examines how the work establishes collective relations and solidarity at the workplace that shapes the resistance against the inequalities in the labour process.

The study is based on eleven in-depth qualitative interviews with people working with horses in different part of the business. Nearly half of the interviewed people work at trotting stables and the other part at riding-schools. The interviews create a complex image of the work with horses and what it takes to perform well. These narratives show a notion of knowledge that is shaped by ideas of age and gender. This notion of knowledge forms the labour process and the social relations of the workplace. Some of the central themes that shape the labour process are the ideas, the organizing of time, technology and manual labour. The intensity of the work is illustrated in two ways: by the unpaid work and the high work tempo.

Keyword: Labour process, intersectional perspective, inequality, resistance, trotting, riding-school, solidarity.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Syfte och frågeställning	2
3. Disposition	2
4. Hästnäringen och hästen	3
5. Tidigare forskning	5
6. Teoretiska utgångspunkter	8
6.1 Intersektionalitet	8
6.2 Intersektionellt arbete	9
6.3 Arbetsprocessen	10
6.4 Arbetets ojämlikhet	13
7. Empiri och metodologi	14
7.1 Informanterna	15
7.2 Intervjuerna	17
7.3 Metodologisk process	18
8. Förståelsen av stallarbetet	20
8.1 Medfödda egenskaper	20
8.2 Förvärvade kunskaper	23
8.3 Yrkesstatus	25
8.4 Fysiskt arbete	28
8.5 Industriarbete	30
8.6 Avslutning	32
9. Arbetsprocesser i stallet	33
9.1 Kroppsarbetet	33
9.2 Tekniken	37
9.3 Plats	39
9.4 Kontroll	40
9.5 Arbetstidens organisering	41
9.6 Andras tider	44
10. Solidaritet och motstånd	46
11. Sammanfattning och slutsatser	48
12. Litteratur- och referensförteckning	51
12.1 Jobbannonser	54

1. Inledning

Hästen har genom historiens gång haft en skiftande roll och betydelse. Idag utgör hästen främst ett fritidsintresse och en källa till underhållning genom bl.a. spel och rekreation. Travet är efter fotbollen den näst största publiksporten och landets ridskolor aktiverar drygt en halv miljon människor. Det finns drygt 280 000 hästar i Sverige som skapar arbetstillfällen och näringen växer varje år.¹ Hästnäringen är intressant att studera eftersom det är en central underhållning, både som utövande- samt publiksport, för en stor grupp människor samtidigt som det finns en begränsad forskning om den ur ett arbetstagarperspektiv. Fältet, som är en efterfråganstyd näring, bidrar till komplexa sociala relationer mellan arbetsgivare, kunder och arbetstagare. Det vardagliga arbetet i stallet hamnar ofta i skymundan från de sportsliga framgångarna. Jag är intresserad av att undersöka under vilka arbetsförhållande stallarbetet görs inom hästnäringen. Hästens förändrade roll har inneburit nya förutsättningar och arbetsförhållande. Hästen har övergått från den materiella till den immateriella produktionen och därigenom i större omfattning blivit en del av tjänstesektorn, igenom att t.ex. tillhandahåller av olika former av hästturism och fritidsaktiviteter.

Upprinnelsen och bakgrunden till valet av forskningsfält ligger i stor omfattning i min praktikperiod på Svenska kommunalarbetsförbundet, under hösten 2008, tillsammans med mitt tidigare intresse för arbetet och dess motstånd. Detta uppsatsarbete har skett parallellt med arbetet med en delrapport om hästnäringen till Svenska kommunalarbetsförbundets kongress år 2010. Dessa två processar är delvis parallella men även integrerade i varandra. Fokuset i studien ligger på arbetets organisering och utförande och hur detta formar ojämlikhet och motstånd inom stallets väggar. Studien består av kvalitativa intervjuer med människor som arbetar i stallet samt fackliga ombudsmän och representanter. Jag har även genomfört intervjuer med centrala personer inom branschen som tillsammans med de fackliga representanterna utgör en kunskapsbakgrund till det empiriska fältet. Studiens teoretiska inriktning är inspirerad av ett kritiskt feministisk perspektiv med inslag av marxistiska, antirasistiska och postkoloniala teorier. En intersektionell maktanalys utgör den teoretiska ryggraden i uppsatsen tillsammans med de marxistiska teorierna om arbetsprocessen. Informanternas berättelser, erfarenheter och kunskaper om stallarbetet utgör den empiriska grunden för studien. Det är utifrån deras erfarenheter som jag vill utforska frågor kring makt, ojämlikhet och motstånd och hur detta görs och formas inom stallets väggar. Jag vill undersöka hur arbetet med häst kodas utifrån klass, kön, ”ras” och sexualitet och hur detta speglas i arbetets organisering och dess förväntningar.

¹ HNS 2008, SJV 2005:5.

2. Syfte och frågeställning

Att undersöka lönearbetets roll i människors liv blir ännu mer intressant i en tid då den sk arbetslinjen är politiskt dominerande. I debatten framställs förvärvsarbetet som lösningen på en stor del av de existerande strukturella samhällsproblemen samtidigt som forskning visar hur lönearbetet skapar och reproducerar ojämlikhet. Joan Acker visar på hur ekonomi definieras utifrån vissa sektorer där män arbetar. Utifrån Ackers ifrågasättande av ekonomi vill jag belysa mina informanternas erfarenhet av ekonomi och dess organisering i relation till arbetsprocessen. Den agrara arbetarklassen har i industrialiseringens framväxt betraktats som en mindre del av arbetarklassen, vilket har osynliggjort och försvårat en bredare teoretisering av fältet i förhållande till andra yrkesgrupper.

Uppsatsens syfte är att utifrån stallarbetarnas erfarenheter utforska arbetsprocessen utifrån kön, klass, rasifiering och sexualitet och hur görandet av stallarbetet ger upphov till ojämlikhet, lika väl som motstånd. Hur, och under vilka förhållande, görs stallarbetet är den centrala frågeställningen i uppsatsen. I anknytning till denna finns det frågeställningar: På vilket sätt påverkas och kodas arbetsprocessen av ojämlikheter utifrån kön, klass, rasifiering och sexualitet? I relation till arbetsprocessens organisering är det intressant att undersöka hur gemensamma erfarenheter av stallarbetet kan skapa förutsättningar för att kollektivt motverka ojämlikhet.

3. Disposition

I den inledande delen av uppsatsen presenterar och placerar jag uppsatsen i den specifika branschen: hästnäringen. I det följande kapitlet (fem) presenterar och diskuterar jag tidigare forskning om arbetsförhållande och sociala relationer inom hästnäringen. I kapitel sex redogör jag för mina teoretiska utgångspunkter. Den första delen av kapitlet tar sitt avstamp i det intersektionella perspektivet och diskuterar sociala relationers betydelse i ojämlikhet och arbetets organisering. I den andra delen av kapitlet presenterar jag arbetsprocessperspektivet som en central teoretisk utgångspunkt i studerandet av arbetets görande och formande. I det sjunde kapitlet redogör jag för mitt empiriska material samt diskuterar mina epistemologiska och metodologiska utgångspunkter i uppsatsprocessen.

I kapitel åtta inleds analysen. I detta kapitel belyser och diskuterar jag informanternas beskrivningar och förståelser av deras arbete. Jag utforskar hur dessa förståelser formar och formas i arbetsprocessen och hur olika arbetsuppgifter kodas och reproducerar ojämlikhet. I det nionde kapitlet undersöker jag hur arbetsprocessen görs och formar de sociala relationerna. Jag diskuterar bl.a. hur plats och tid formas genom arbetets görande och hur det

formar arbetet och arbetsförhållandena. I det tionde kapitlet diskuterar jag informanternas motstånd mot ojämlikhet och hur de formar den kollektiva gemenskapen kring arbetet. Uppsatsen avslutas med en diskussion och sammanfattning av centrala teman och slutsatser.

4. Hästnäringen och hästen

Hästen har genom historien haft en avgörande roll i samhället, för dess produktion och transporter. Hästens roll har i takt med industrialiseringen och den maskinella utvecklingen förändrats. Under forntiden betraktades hästen som viltbråd och födodjur. I anknytning till boskapsskötselns utveckling blev hästen ett hjälpmedel. Med hjulets uppfinning ökade hästens betydelse som transportmedel, vilket innebar en snabbare förflyttning av människor och varor. Hästens användning sträckte sig med tiden även utanför det civila och kom att bli ett återkommande inslag på slagfälten under flera tusen år. I samband med utvecklingen av hästens bruksområden har avel bedrivits för att förbättra de egenskaper som varit viktiga inom respektive användningsområde.²

Hästhållningens stora kostnader har medfört att hästen varit en tydlig klassmarkör, främst under 1800-talet och början av 1900-talet. Hästen har trots detta utgjort en grund för klassmöten, likaväl som konflikter, mellan officerare, husarer, godsägare och män ur agrarproletariatet. Hästen som statussymbol har delvis minskat i takt med att dess roll inom produktionen marginaliserats. Det historiska ursprunget till dagens hästsport återfinns i jord- och skogsbruket samt i militären - tre manligt dominerade miljöer. Kopplat till dess verksamhetsområden har hästen traditionellt varit en manlig symbol. Under slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet genomgick hästsporten en förändring från att ha utgjort en fritidssysselsättning till att utgöra en ytterst professionell och kommersiell verksamhet.³

Under 1980-talet växte intresset för hästar och hästen etablerades som en av de populäraste fritidssysselsättningarna. I Sverige finns det cirka 280 000 hästar, vilket innebär att vi är det näst hästtätaste landet i Europa efter Island.⁴ Travsporten är idag den näst största publiksporten efter fotbollen och den omsatte tillsammans med galoppsporten nästan 12 miljarder kronor i spel 2008.⁵ Statligt och kommunalt engagemang i fritidsaktiviteter, i form av olika satsningar, ekonomiska bidrag och lokaler, har spelat en avgörande roll för hästsportens utveckling till en folkrörelse i Sverige, framförallt när det gäller ridskolornas framväxt. Ridskolornas och därmed sportens ökade tillgänglighet har bidragit till att minska

² Stråhlberg 2003.

³ Greiff 2007:24ff, 37f.

⁴ SJV & SCB 2005, Greiff & Hedenborg 2007:11.

⁵ ATG (2008) Årsredovisning.

den överklasstämpel som tydligt präglar ridsporten i andra länder. Hästsport är dock sammankopplad med avsevärda kostnader, inte minst om man håller sig med egen häst. Dessa höga kostnader ska inte ses som specifika för hästsporten utan som en del i den sociala och politiska utveckling där statliga interventioner i fritidsaktiviteter har minskat. Fritidssektorn har genomgått en förändring från att bedriva utbudsstyrda till efterfrågansstyrda verksamheter.⁶ Hästens roll har förändrats från att primärt ha varit en del av industrins varu- och tjänsteproduktion till att i huvudsak ge upphov till tjänster inom fritids- och underhållningsbranscherna.

Materiell tillväxt och högteknologisk utveckling under det senaste decenniet har återigen gett hästen ett ökat utrymme i samhällslivet. Pendlingsmöjligheter och möjligheter till distansarbete m.m. har bidragit till att hästen på många platser i Sverige inneburit ett uppsving för glesbygden och till viss del bidragit till en kontraurbanisering. Detta är delvis ett brott mot de tidigare migrationsmönster, där främst kvinnor flyttat ifrån glesbygden till förmån för storstadsområdena. Mannens arbete har tidigare varit den huvudsakliga anledningen till att par flyttar, men i anknytning till förändrade flyttmotiv har kvinnors motiv för att flytta spelat en mer betydande roll. Denna motsatta rörelse har bland annat gett upphov till olika nya verksamheter med koppling till hästen.⁷

Hästnäringen är ett samlingsbegrepp över flera olika verksamheter och inriktningar. Den är på många sätt spretig och sträcker sig mellan så vitt skilda verksamheter som jordbruk och underhållning. Hästnäringens Nationella Stiftelse (HNS), som delvis har myntat begreppet hästnäringen, avser med begreppet alla aktiviteter som baseras på användning och innehav av häst.⁸

Spelet på trav- och galoppporten genererar tillsammans med ridskolorna en bred social förankring av näringen. Det ökande hästantalet, under främst 1980- och 90-talet, har skapat en stor mängd arbetstillfällen. Med åren har det skett en ökad professionalisering av näringens olika sektorer, vilket har inneburit en ökad efterfrågan på utbildad och kompetent personal. Intresset, liksom branschens efterfrågan, har skapat en explosionsartad ökning av antalet utbildningar, på olika nivåer, med inriktning mot häst. Trots att näringen har utvecklats inom flera olika delar och på flera fronter genom åren så har mycket av utvecklingen i stallet och den direkta arbetsmiljön mer eller mindre stått stilla.⁹

⁶ Lindström 2006:39.

⁷ Tillberg Mattsson 2004:6ff, 25f.

⁸ HNS 2008.

⁹ HNS 2008, SJV 2005:5, Johansson, Andersson & Hedberg 2004.

5. Tidigare forskning

Forskningen kring stallarbetets förhållande och villkor är mycket begränsad inom den svenska kontexten. Den forskning som finns behandlar främst hästens roll som fritidssysselsättning och identitetsskapare.¹⁰ Stallet som social och meningsskapande miljö har även behandlats i ett fåtal studier.¹¹ Nina Nikku vill uppmärksamma denna avsaknad av forskning på området och menar att den samhälliga bilden av stallet och dess arbete i mångt och mycket är baserad på myter om kön och omvårdnad. Denna konstruktion av stallmiljön, menar Nikku, döljer den verkliga erfarenheten av arbetet som skapas genom ”ägande”, makt och kontroll av ett stort tungt djur, liksom hårt fysiskt arbete.¹² I sin avhandling *Att utveckla handlingskraft* studerar Lena Forsberg flickors identitetsskapande processer i stallmiljön. Hon understryker betydelsen av tillgängligheten av olika arenor och fritidskulturens roll i informanternas positionering och relation till genus. Forsberg visar på hur stallmiljön erbjuder flickorna handlingar som sträcker sig utanför det könligt kodade handlingsutrymmet. Forsberg visar på olika teman och historiska traditioner som formar stallarbetet. Bland annat lyfter hon omsorgs- och militärdiskurs som centrala för utvecklandet av ansvars- och arbetsmoralen samt stärkandet av hierarkierna och könsrollerna. Enligt studien bidrar stallet och hästen till att utveckla tjejernas sociala förmåga och kollektiva vi-känsla.¹³ I liknande skandinaviska studier drar Lisbeth Rostgård, Ella Koren och Bente Træen snarlika slutsatser, i jämförelse med Forsberg, utifrån sina intervjuer med ledare och ridande vid ridskolor.¹⁴

De få killar som återfinns i stallmiljön ges, enligt forskningen, även de ett ökat handlingsutrymme i relation till hästen. Däremot är det tydligt att deras intresse i större omfattning är kopplat till tävlandet, vilket kan ses i de tävlingssammanhang där könsfördelningen är mer jämn, som t.ex. inom hoppporten. Att tävla är sammankopplat med stora kostnader, vilket bl.a. kan bidra till att andelen män är högre inom dessa delar.¹⁵ Historikern Mats Greiff och Susanna Hedenborg har studerat trav- och galoppsportens förutsättningar, villkor och framväxt i Sverige från 1800-talet till idag.¹⁶ Stallbackskulturen och maktrelationer, både mellan ägare, tränare och skötare, diskuteras av Greiff i hans biografiska studie av Sören Nordins och Stig H Johanssons memoarer. I denna visar han på den tydliga och hierarkiska arbetsdelningen som finns inom stallmiljön, något som främst

¹⁰ Rostgård 2002, Koren & Træen 2003, André 1996.

¹¹ Forsberg 2007, Hedenborg 2008.

¹² Nikku 2005.

¹³ Forsberg 2007.

¹⁴ Rostgård 2002, Koren & Træen 2003.

¹⁵ André 1996.

¹⁶ Greiff & Hedenborg 2007.

utgår ifrån tränarens yrkeskunnande. Kunskapsnivån kring hästhållning har en central roll i formandet av maktrelationerna inom trav- och galoppsporten, enligt Greiff. I relationen mellan tränare, lärling och skötare blir kunskapen konstitutiv för makten genom lärlingssystemet.¹⁷ Inom brittisk och amerikansk galoppforskning framhålls kunskapen som en viktig och skapande faktor i maktrelationerna mellan ägarna och tränarna. Ägarna kan, enligt denna forskning, delas in i olika grupper som speglar deras kunskaper kring hästen och träning. Utifrån dessa olika grupper formas olika maktrelationer mellan tränare och ägare, något som kan vara betydande för arbetets utförande och upplägg.¹⁸

I internationell forskning är galoppsporten betydligt mer belyst än travsporten. Inom anglosaxiska forskning finns det en begränsad mängd arbete om travsporten. Forskningen om hästsporten går att dela i två delar. Den del som fokuserar på sporten och dess utövare och den del som utgår från vadhållningen. Den senare har främst studerats utifrån vadhållningens del i den brittiska och nordamerikanska arbetarkulturen. Den sociologiska och kulturanalytiska forskningen kring galoppsporten växte fram under 1990-talet med bl.a. Carole Case *Down the backstretch – Racing and the American Dream*. I sin forskning studerar Case stallbackskulturens normer och maktförhållande. Hon undersöker hur dessa omständigheter interagerar och hur de reproducerar en över- och underordning i de sociala relationerna inom branschen. Dock visar Case även hur dessa konfliktpositioner enas i ambitionen om hästen bästa och föreställningen om den amerikanska framgångsmyten. Case utgår i studien från sina informanternas erfarenheter och upplevelse av sitt arbete och hur dessa påverkas av de sociala relationerna inom branschen.¹⁹

Socialantropologen Rebecca Cassidy studerar utifrån den brittiska kontexten hur klass och status legitimeras inom den brittiska kapplöpningssporten. Hon visar på hur blodslinjen, både bland hästarna och aktiva, ligger till grund för de sociala relationernas organisering. Cassidys informanter framhåller hästskötarens närhet till och betydelse för hästen som en maktfaktor i förhållande till ägaren. Motiven till att stanna i yrket kopplas till chansen att hitta en framtida framgångsrik häst, ett motiv som även delas av tränare och ägare.²⁰

I mycket av den internationella forskningen har klass utgjort en central analyskategori, främst eftersom sporten beskrivs som en arena för klassöverskridande möten. En stor del av den forskning som berör kön i någon omfattning gör ofta detta utifrån en statisk användning och förståelse av begreppet. Stallmiljön och hästens betydelse för formandet av könsroller

¹⁷ Greiff 2007.

¹⁸ Case 1991:31, Huggins 2003:199.

¹⁹ Case 1991.

²⁰ Cassidy 2002.

diskuteras främst i identitetsforskning bland barn och ungdomar. Forsberg visar på sina informanternas identitetsskapande i förhållanden till sexualitet. Hon beskriver hur heterosexualiteten ständigt är närvarande i ridskolans stall och hur detta påverkar tjejnarnas meningsskapande och sociala relationer. Både Forsberg och Hedenborg tar upp och diskuterar stallarbetet som ett omvårdnadsarbete. De menar att det finns vissa skillnader mellan att arbeta inom vården och att arbeta i ett stall, men att det bl.a. är den starka arbetsmoralen och den emotionella kopplingen till levande varelser som för dem samman. Omvårdnadsarbetet knyts till kvinnor genom föreställningar om en naturlig kvinnlighet. Även arbetet med häst inom travet har, enligt Greiff, kommit att kopplas samman med omvårdnad och har därigenom feminiserats.²¹ Forskningen kring etnicitetens betydelse inom stallkulturen är, med undantag från Case, ytterst begränsad både internationellt och nationellt. Case visar på hur den ökade andelen utländsk arbetskraft utan papper inom hästskötaryrket, i USA under 1990-talet, bidrog till att ytterligare sänka yrkesstatusen för denna yrkesgrupp samt stärka den bekömda och rasifierade arbetsdelningen. I den svenska kontexten berör Susanna Hedenborg etnicitetens roll i den svenska galoppsporten. Hon understryker skillnaden i status mellan de mockande pollackerna och de ridande ungrarna och chilena. Hedenborg visar i sina intervjuer på hur arbetsdelningen inom galoppen till viss del rasifieras genom bl.a. föreställningen att ”pollacker mockar”.²² Både Hedenborg, Case och Forsberg diskuterar ålderns betydelse i de sociala relationerna. Forsberg menar att åldern har en väldigt stor betydelse för hur flickorna på ridskolan positionerar sig.²³ På likande sätt menar Hedenborg att ålder på stallbacken tolkas som en symbol för kunskap och erfarenhet. Hon diskuterar detta i termer av generationer och betonar utbildningssystemets uppbyggnad, med bl.a. mästare och lärlingsroller, som en process som reproducerar maktrelationerna mellan generationer på stallbacken.²⁴ Flera av de teman och perspektiv som tidigare forskning tar upp är intressant för mig att undersöka och förhålla mig till utifrån mina informanternas erfarenheter och berättelser, framförallt eftersom forskningen är begränsad och spridd i förhållande till min undersökning av stallarbetet.

²¹ Forsberg 2007:79f, Hedenborg 2008:47f, Greiff 2007.

²² Case 1991:36, Hedenborg 2008:63.

²³ Forsberg 2007:97.

²⁴ Hedenborg 2008:67ff.

6. Teoretiska utgångspunkter

I detta kapitel kommer jag att beskriva de teoretiska utgångspunkter som jag använder mig av i uppsatsen och som syftar till att skapa en dialog mellan empiri och teori för att berika varandra.

6.1 Intersektionalitet

Begreppet intersektionalitet kan ses som en produkt av den feministisk debatt under de senaste decennierna, både ur teoretiska och metodologiska aspekter. Begreppet samlar och visar på en hur makt formar och formas i sociala relationer som bl.a. kodas av kön, klass, ras och sexualitet. Syftet med en intersektionell analys är främst att synliggöra hur sociala relationer förhåller sig till och formar varandra. Intersektionalitet, som begrepp, har främst sitt ursprung i samspelet mellan feministisk och postkolonial teori.²⁵ Diana Mulinari, Paulina de los Reyes och Irene Molina menar i introduktionen till boken *Maktens (o)lika förklädnader* att:

Behovet av att förstå dessa komplexa maktrelationer gör begreppet intersektionalitet till ett viktigt teoretiskt redskap i maktanalyser. Intersektionalitet tillhandahåller en teoretisk ram för att analysera hur makt konstitueras utifrån socialt konstruerade skillnader som är inbäddade i varandra och som förändras i skilda rumsliga och historiska sammanhang.²⁶

Som företeelse kan dock begreppet sträcka sig betydligt längre tillbaka i historien bl.a. till kvinnorörelsens engagemang mot slaveriet i förhållandet mellan kön och ras, liksom de socialistiska kvinnorörelsernas belysande av kön i förhållande till klass. Idag kan begreppet intersektionalitet ses som ett samlingsbegrepp för inriktningar av marxistisk feminism, postkolonial feminism, psykoanalytisk feminism, queerteori liksom olika feministiska studier av ungdomskulturer. Det centrala för detta teoretiska fält är att analysera hur ojämlikhet skapas och reproduceras i olika samhälliga relationer för att synliggöra, och i viss utsträckning ifrågasätta, dessa.²⁷

En av den tidigaste tillämpningen av ett intersektionellt perspektiv inom genusforskningen är i försöket att förstå intersektionen mellan klass och kön. Den marxistiska traditionens blindhet och oförmåga att analysera könsrelationer har gett upphov till en rik och omfattande teoretisk debatt. Den feministiska kritiken mot det marxistiska fältet synliggör dess teoretiska oförmåga att bl.a. förklara könsojämlikheter. Den visade även hur kvinnor inte betraktades

²⁵ de los Reyes, P, Molina, I & Mulinari, D 2002.

²⁶ ibid. s. 25.

²⁷ Lykke 2005:8f.

som en del av arbetarklassen eftersom hemarbetet inte definierades som produktivt. På samma sätt saknade marxistiska teoretiker verktyg för att studera och beskriva människors erfarenheter utanför lönearbetet.²⁸ Mot slutet av 1970-talet publicerade Heidi Hartmann sin banbrytande artikel om förhållandet mellan marxismen och feminismen i tidskriften *Capital and Class*. Sju år senare utkom artikeln på svenska under titeln; *Det olyckliga äktenskapet mellan feminism och marxism: för en mer utvecklingsbar förening*. Hartmann betonar vikten av att förena dessa två teoritraditioner för att möjliggöra en mer heltäckande analys. Kvinnoförtrycket har enligt Hartmann sin ”innersta grund i mannens kontroll över kvinnans arbetskraft”.²⁹ Detta gav upphov till en omfattande debatt om arbetets och arbetsdelningens materiella grund i kvinnoförtrycket. I den svenska kontexten var diskussion om förhållandet mellan klass och kön som mest intensiv åren kring Hartmanns publicering.³⁰ Ur kritiken av strukturella analyser av ojämlikhet växte intresset av att studera arbetslivet utifrån hur kön görs som process fram.³¹

6.2 Intersektionellt arbete

Den marxistiskt inspirerade genusforskningen, däribland Hartmann, har bidragit till mitt intresse för arbetet och mitt teoretiska närmande av mitt material. Arbetet definieras utifrån denna tradition som centralt för skapandet av ojämlikheter. De intersektionella tendenserna inom traditionen gör att det finns utrymme för att utveckla denna i en samverkan med en intersektionell analys. Analysen möjliggör ett åskådliggörande av arbetarklassens multiplicitet och betydelsen av detta i dess politiska mobilisering. Debatten har utvidgat förståelsen av vad politik, arbete, ekonomi och klass är. En av de tongivande genusforskarna i debatten kring klassbegreppets betydelse i det intersektionella perspektivet är Joan Acker. I min förståelse av klass som analytiskt begrepp har jag därför valt att utgå ifrån Ackers teoretiserande av klass.³² I *Class questions – feminist answers* argumenterar Acker för förståelsen av klass som bekönad och rasifierad.

²⁸ Acker 2006:3ff.

²⁹ Hartmann 1986:30.

³⁰ Ahrne m.fl. 2008.

³¹ Acker 1990, Cockburn 1986.

³² Acker 2006:3f.

Class processes are gendered and racialized through many concrete practices that are based on assumptions about gender and race differences and inequalities, reproducing images and ideologies that support different outcomes and shaping interactions and identities.³³

I likhet med tidigare teoretiker argumenterar Acker för vikten av att förstå ojämlikheter och sociala relationers betydelse för arbetets utformning och organisering. Acker betonar ekonomins betydelse i det kapitalistiska samhället och för klassbegreppet. Hon argumenterar för att kapitalismen är rasifierad och bekönad genom att visa på materiella och ideologiska processer som innesluter vita män inom den kapitalistiska organiseringen. Processtanken är centralt i Ackers förståelse av de sociala och ekonomiska relationerna.

Rather than already existing, distinct systems, I see ongoing processes and practices in which gendering and racialization are integral to the creation and recreation of class inequalities and class divisions, emerging in complex, multifaceted, boundary-spanning capitalist activities.³⁴

Acker menar att klass, inom intersektionell forskning, tenderar till att inte definieras och därför förringas i analysen. Acker placerar, utifrån detta, klass i centrum för analysen och väljer att se hur klass rasifieras och bekönas istället. Att inte enbart studera det kapitalistiska systemets ojämlikheter utifrån dess klassrelationer är något som möjliggörs i Ackers angreppssätt. I likhet med henne förstår jag klass som en social process som är bekönad och rasifierad. Att studera hur ojämlikheter skapas inom det kapitalistiska systemet är ett intresse jag delar med Acker. I min studie har jag valt att sätta arbetsprocessen i centrum för att utifrån denna fokusera på de ojämlikheter som skapas och reproduceras utifrån denna. Ackers förståelse av klass och det intersektionella perspektivet är däremot centralt i mitt närmande av mitt material och de erfarenheter det inrymmer.

6.3 Arbetsprocessen

I ekonomiska kristiderna har talet om vikten av arbete för den enskilda individens roll i samhället blivit mer och mer dominerande. Arbetet framsätts som målet och syftet med livet. Diskussionen för tankarna till den analys av kapitalismens karaktär som Karl Marx, för drygt 150 år sedan, gjorde i *Kapitalet*. I detta verk menar Marx att arbetet inte skall ses som medlet utan målet i kapitalismen, som genom konsumtion ger upphov till mer arbete. Arbetet och arbetsprocessen är både resultatet av, liksom en förutsättning, för kapitalismens reproduktion.

³³ Acker 2006:8.

³⁴ Acker 2006:7.

Den teknologiska utvecklingen möjliggör mer arbete, vilket är avgörande för kapitalismens reproduktion, då denna inte reproducerar sig själv utan ett ökat arbetslinslag. I kapitalismens reproduktion genom arbetsprocessen skapas och reproduceras även de sociala relationerna. Arbetsprocessen ger således upphov till och återskapar ojämlikhet, alienation och exploateringen - faktorer som Marx menar är centrala för den kapitalistiska arbetsdelningen. Marx avfärdar den enskilda individen som utgångspunkt i studier av samhället och menar att detta inte är möjligt utan att studera de sociala relationerna som möjliggör detta. Under åren 1846-1847 skissar Marx först sin syn på historien och samhället i ett kritiskt svar på Pierre-Joseph Proudhons skrift *Eländets filosofi*. I detta svar, *Filosofins elände*, skriver Marx:

Herr Proudhon, ekonomen, har mycket väl förstått att människorna tillverkar kläde, linne, siden under bestämda produktionsförhållanden. Men vad han inte förstått är att dessa bestämda, sociala förhållanden lika väl är produkter av människorna som kläde, linne etc. De sociala förhållandena är intimt förknippade med produktivkrafterna. I och med förvärvandet av nya produktivkrafter förändrar människorna sitt produktionssätt och med förändringen av produktionssättet, av sättet att vinna sitt livsuppehälle, förändrar de alla sina samhällliga förhållanden. Handkvarnen ger ett samhälle med feodalherrar, ångkvarnen ett med industrikapitalister.³⁵

Med detta som utgångspunkt blir studiet av arbetsprocessen central för studiet av stallet och dess arbete. Sedan Marx har intresset och betydelsen av arbetsprocessen varierat, vilket Harry Braverman i boken *Arbete och monopolkapital* menar är en följd av att arbetarrörelsen övergivit kritiken av det kapitalistiska produktionssättet till fördel för kritiken av kapitalismens som fördelningssystem. Den ökade konsumtionsförmågan hos den arbetande befolkningen, i samband med den teknologiska och produktiva utvecklingen under 1900-talet, medförde en förlorad ambition inom fackföreningsrörelsen att kontrollera produktionen. Under den senare hälften av 1900-talet kom det marxistiska studiet att alltmer inrikta sig på kapitalismens konjunkturmässiga verkningar och kriser istället för att fokusera på kapitalismens inre natur och arbetarnas ställning i det kapitalistiska systemet. Bravermans tes i sin bok är att utvecklingen av den kapitalistiska produktionsprocessen, bl.a. genom den tekniska utvecklingen, fördjupar alienationen och ojämlikheten. I samband med arbetsledningens eftersträvan av total kontroll över produktionen sker en degradering av arbetskraftens yrkeskunnighet till följd av mer detaljerade och rutinartade arbetsmoment. Till skillnad från en allmän uppfattning menar Braverman att den tekniska utvecklingen inte gynnar arbetarna, utan tvärt bidrar till förfrämligandet av produktionsprocessen och minskar

³⁵ Marx 1981:115.

yrkeskunnandet. Bravermans bok har gett upphov till en stor debatt, både utifrån ideologiska, teoretiska och empiriska utgångspunkter. Men Bravermans analys av arbetsprocessen har även inspirerat till studier av bl.a. erfarenheten av arbetet och dess organisering. Arbetet är, likt andra livsprocesser, ytterst individens okränkliga egendom. Muskel- och hjärnkapacitet kan inte avskiljas från den personen som besitter den, på samma sätt som man inte kan överlåta aktiviteter som att sova, äta och dricka till någon annan. I det kapitalistiska systemets bytesrelationer förblir arbetarens kapacitet till arbete dennas egendom. Det enda sättet kapitalisten kan dra fördel av detta är att sätta arbetaren i arbete. Frukterna av arbetet tillförs kapitalisten, men det som kapitalisten köper och arbetaren säljer är ”inte en överenskommen volym arbete utan förmågan att utföra arbete under en viss överenskommen tidsrymd”³⁶. Det är därför omöjligt att köpa arbete, vilket påverkar hela det kapitalistiska produktions sättet. Idag är studiet av arbetsprocessen, vilket inte alltid förutsätter en utgångspunkt i Braverman, i huvudsak ett inslag i arbetarhistorisk och industrisociologisk forskning.³⁷

I studiet av arbetsprocessen synliggörs denna process och organisering inte enbart som grundade i en direkt kapitalackumulation utan även som en fråga rörande makt och reproduktionen av sociala relationer. Christian Berggren menar att den ökade kontrollen av arbetsprocessen syftar till att upprätthålla den sociala ordningen lika väl som den handlar om mervärdesproduktion. Utifrån detta blir arbetarnas kollektiva organisering intressant som en central del i motståndet. Fackföreningsrörelsens roll liksom arbetarnas kollektiva identifikation är två centrala teman i detta.³⁸ Frågan om arbetarklassens möjlighet att göra motstånd inom kapitalismen har varit en drivande diskussion inom marxistiskt influerad idédebatt. Begrepp som medvetande, ideologi (Althusser) och hegemoni (Gramsci) kan ses som sätt att synliggöra arbetarklassens, och borgarklassens, formande och aktörskap inom kapitalismen. Flera efterkommande arbetsprocessteoretiker har kritiserat Bravermans syn på arbetarnas handlingsutrymme och möjlighet till motstånd. En av dessa teoretiker är Michael Burawoy som menar att Braverman i sin analys osynliggör det, om dock begränsade, handlingsutrymme som arbetarna innehar inom arbetsprocessen. Burawoy pekar på att arbetarna arbetar trots att de inte befinner sig under hot och menar att deras val skapar ett samtycke kring arbetsprocessen. Burawoy visar på hur anställda leker ”lekar” för att göra ett bra arbete och för att få tiden att gå, något som även bidrar till att de anställda själva deltar i exploateringen.³⁹ Managementforskaren David Collinson understryker behovet av att utforska

³⁶ Braverman 1989:56f

³⁷ Braverman 1989:18ff, Marx 1974:144,148f

³⁸ Berggren 1981

³⁹ Burawoy 1979:30, 92f

förhållandet mellan samtycket och motstånd i arbetsprocessen. Hans betonande av att undersöka motståndets olika former i arbetsprocessen är centralt i min analys av informanternas erfarenheter av ojämlikhet och organisering av deras arbetsplatser.⁴⁰

Den brittiska historikern E P Thompson understryker att arbetarklassens erfarenheter och självmedvetenhet är avgörande för dess formering. Arbetarklassen skapar, genom gemensamma erfarenheter och intressen, sig själv i lika stor grad som den skapas. Identifikationen i erfarenheter skapar en nödvändig koppling till det sociala varat och medvetandet.⁴¹ För Braverman är klassbegreppet centralt och precis som i traditionell marxistisk forskning tenderar han att osynliggöra arbetsprocessens könliga och rasifierade kodning. Senare feministisk forskning kring arbetsprocessen har utvecklat Bravermans teori och arbetsprocessanalysen i sin vandring bortom det klassiska klassbegreppet och tillförandet av det feministiska perspektivet till analysen.⁴² Flera feministiska forskare har visat på förhållandet feminiseringen och rasificeringen av arbetet och dess samtida degradering. I sin bok *Gender transformations* visar Sylvia Walby på att kön påverkar klassrelationerna lika mycket som klass påverkar kön.⁴³ Hon menar att:

the patterns of inequality between woman and men have changed... but in complex ways, not simply for better or worse.⁴⁴

I diskussionen kring Bravermans och andra marxistiska teoretikers syn på arbetaren och produktionen har flera feministiska forskare, däribland Acker, uppmärksammat och förhållit sig kritisk till den marxistiska traditionens återkommande konstruktion av arbetaren utifrån bilden av den manliga vit hantverksarbetare. För mig är arbetsprocessperspektivet intressant eftersom det placerar arbetets utförande i centrum, vilket jag genom mina informanternas erfarenheter och berättelser också ämnar göra. Utifrån arbetets görande studerar jag därför hur de sociala relationerna formas och reproduceras både symboliskt och hieratiskt.

6.4 Arbetets ojämlikhet

Mycket av den forskningen om kön, sexualitet och etnicitet inom arbetslivet belyser inte sexualitet och kön som något som man bär med sig in arbetet utan något som formas i organisationen och som görs genom arbetet.⁴⁵ Sociologen Mike Filby menar att man inte kan

⁴⁰ Collinson 2000.

⁴¹ Thompson 1983:161f.

⁴² Mulinari 2007, Christenson 2000.

⁴³ Walby 1997:64f.

⁴⁴ Walby 1997:1.

⁴⁵ Acker 1990, Pettersson 1996.

skilja görandet av sexualitet och kön från görandet själva av arbetet. Hur kroppar bekönas och sexualiseras genom arbetet formas utifrån hur arbetsprocessen organiseras.⁴⁶ I boken *Gender and Racial Inequality at Work* analyserar Donald Tomaskovic-Devey ojämlikheten inom arbetslivet. Han hävdar att arbetets klassforming, bekönande och rasifiering strukturerar både arbetsmarknaden i stort samt arbetes konkreta utformning. Tomaskovic-Devey menar att:

Racial and gender segregation are intertwined with the very fabric of work, influencing not the allocation of people to the jobs but the character of jobs and workplaces themselves. They are organizational processes, independent of race or sex of the individuals who populate workplaces.⁴⁷

Tomaskovic-Devey betonar att ojämlikhet inte enbart handlar om diskriminering av vissa underordnade grupper utan något som är en del av själva produktionen. I diskussionen om specifika arbeten har kön, kvinno-/mansarbete, framhåller Joan Acker organisationen som en bekönad process.

To say that an organization, or any other analytic unit, is gendered means that advantage and disadvantage, exploitation and control, action and emotion, meaning and identity, are patterned through and in terms of a distinction between male and female, masculine and feminine. Gender is not an addition to ongoing processes, conceived as gender neutral. Rather, it is an integral part of those processes.⁴⁸

I min undersökning blir underordning som en process en central utgångspunkt. Detta innebär, enligt Tomaskovic-Deveys och Ackers grundval, att ojämlikheten är en del av produktionen och tjänsten. Processperspektivet gör det möjligt för mig att studera hur ojämlikhet görs och formas i arbetsprocessen, men även hur mina informanternas förståelse av sitt arbete sammankopplas med hur de förväntas agera.

7. Empiri och metodologi

Grunden till uppsatsämne ligger i mitt intresse för arbetet och motstånd. Valet av forskningsfält är i stor utsträckning färgat av min praktik och mitt fackliga intresse och bygger därför varken på ett tidigare intresse för hästen eller att jag har något direkt förhållande till näringen. I ingången av en uppsatsprocess kan detta både anses vara problematiskt samt befriande, i den meningen att jag helt saknar förförståelse av fältet. Detta har dock följts av ett långt och mödosamt arbete att sätta mig in i fältet och öka min förståelse för dess struktur

⁴⁶ Filby 1992.

⁴⁷ Tomaskovic-Devey 1993:4.

⁴⁸ Acker 1990:146.

och uppbyggnad. Denna ingång till fältet har gått genom fackföreningsrörelsen i form av svenska Kommunalarbetarförbundet (Kommunal). Jag valde att gå genom fackföreningsrörelsen då jag identifierar den som en politisk aktör som är bärare av erfarenheter och kunskap inom uppsatsens forskningsfält. Det har varit viktigt för mig att inkludera fackligt aktiva i processen för att ifrågasätta bilden av hästnäringens anställda som passiva och oorganiserade. Studiens centrala empiriska material utgörs av 15 stycken djupintervjuer med anställda inom hästnäringen. Detta material har koppletteras med platsannonser från internetsidan *HästNet*, hämtade under perioden för intervjuerna, för att ta in och undersöka de föreställningar som arbetet utförs under. Tonvikten i analysen ligger på intervjupersonernas arbetsförhållande och gemensamma erfarenheter av näringen.

En viktig erfarenhet från intervjuerna har varit arbetets centrala roll för livet i sin helhet. Utöver dessa 15 djupintervjuer har jag intervjuat fem personer som har fackliga förtroendeuppdrag på olika nivåer inom Kommunals organisation, liksom fem företrädare för centrala organisationer inom näringen. Dessa tio intervjuer har syftat till att ge en övergripande bild av näringen och dess relationer. Intervjuerna med de fackligt förtroendevalda har även syftat till att illustrerar den fackliga organiseringen och fackföreningens aktivitet inom näringen. Dessa intervjuer omfattas inte i av intervjumaterialet i uppsatsen, utan fungerar som kunskapsingång till intervjuerna och för förståelsen av näringen i stort. Jag har utifrån min frågeställning valt att specificera urvalsprocessen i efterhand till att enbart omfatta arbetstagare som har sina huvudsakliga arbetsuppgifter kopplade till hästen. Detta innebär att fyra stycken av de totalt 15 intervjuerna inte kommer att omfattas av analysen.

Jag kom i kontakt med informanterna på olika sätt. De individer som var medlemmar i fackföreningen fick jag kontaktuppgifter via Kommunals medlemsregister. De oorganiserade informanterna kom jag främst i kontakt med via uppgifter ifrån olika hemsidor, i huvudsak ridskolor, men även via andra informanter tips. Denna process innebär dock att enbart de mest synliga och öppna verksamheterna blir föremål för urvalet. Det finns däremot intervjupersoner som tidigare i sitt arbetsliv har arbetat i denna typ av verksamheter, som främst omfattas av små privata ridstall eller gårdar med ett fåtal hästar.

7.1 Informanterna

Mitt urval av informanter har för avsikt att spegla näringens helhet och omfatta de mest centrala verksamhetsområdena. Urvalet har även till avsikt att inbegripa och spegla branschens geografiska spridning i landet. För att ge en bredare bild och förståelse, men även

för att kunna identifiera lokala företeelser av näringen har informanterna fördelats utifrån var den huvudsakliga hästpopulationen återfinns i landet. Det geografiska upptaget av informanter sträcker sig därför från Norrland i norr till Skåne i söder. En stor del av hästpopulationen, och de aktiviteter som är knutna till denna, är belägna kring de två storstadsregionerna samt i vissa delar av Skåne. För att få en så bred och genomgripande bild av arbetet inom näringen har jag valt att både inbegripa arbetstagare som är fackligt organiserade samt oorganiserade. Detta främst för att se hur de olika grupperna relaterar till fackföreningen och dess roll i näringen. De två största verksamhetsgrenarna inom branschen är ridskolor och travstall. Av mina informanter arbetar fem i travstall, varav tre i större stall. Fyra av intervjupersonerna arbetar på ridskola. De övriga två informanterna är fördelade på ett galoppstall och ett stuteri. Koncentrationen av kvinnor i näringen är hög, vilket även avspeglar sig bland informanterna. Av de totalt elva personerna så är enbart en man. I min analys av kön och könsrelationer utgår jag från den amerikanska forskaren Evelyn Nakano Glens förståelse av kön. Hon menar att: "If one accepts gender as variable, then one must acknowledge that it is never fixed but is continually constituted and reconstituted".⁴⁹ Tonvikten i min analys ligger på att se hur könsgörande i arbetsprocessen speglas av mitt material.

Mina informanter har delvis slumpvis valts utifrån en fördelningsplan mellan branschens olika verksamhetsområden. Utöver arbetsplatsens inriktning har även storlek på verksamheten, geografisk placering samt facklig organisering varit aktiva variabler. Till viss del har även ägandeformen, ideell eller kommersiell, för ridskolorna varit betydande. Dessa faktorer syftar främst till att eftersträva en bred fördelning och speglade av näringens helhet och olika verksamheter. Majoriteten av mina informanter är mellan 20 och 35 år. Neringen är generellt en ung bransch, med en relativt låg medelålder i förhållande till andra branscher. Enbart två av mina informanter är 20 år eller yngre, något som delvis kan anses vara ett medvetet val då jag främst sökte personer med minst några års yrkeserfarenhet. Ingen av informanter är över 50 år, något som bl.a. speglar den låga medelåldern i branschen som helhet. Neringens etniskt homogena sammansättning visar sig i att samtliga personer i studien kan betraktas som etniska svenskar. Det finns en rad olika utbildningar inom hästneringen. Nästan samtliga av dessa utbildningar är gymnasiala med undantag från hippologiska högskoleutbildningen. Ingen av mina informanter är hippolog, utan har gått andra utbildningsvägar, i huvudsak genom gymnasiala utbildningar som t.ex. vid naturbruksgymnasier. Några av informanterna har gått utbildningar till bl.a. hästkötare och ridinstruktör vid Hästsportens folkhögskola. De flesta av mina informanter har gymnasial

⁴⁹ Glenn 2002:8.

utbildning medan fyra av dem har läst på högskola. Majoriteten informanterna har jobbat inom branschen i olika former i minst fem år. Nio av informanterna har en tillsvidareanställning. Åtta av dessa har full sysselsättningsgrad. De övriga två är anställda genom tidsbegränsade anställningar.

7.2 Intervjuerna

Det är intervjuerna med dessa elva personer som utgör uppsatsens empiriska grund. Fokuset i intervjuerna har legat på arbetet och dess utförande och hur detta har påverkat förhållandena kring arbetet och de sociala relationerna. Intervjuerna har varat mellan 30 och 90 minuter. Huvuddelen av intervjuerna har varat mellan 45 minuter och en timme. Intervjuerna genomfördes utifrån en intervjuguide, vilken efter de första intervjuerna finjusterade för att tydliggöra frågornas syfte. Flera av intervjuerna skedde på kaféer och andra offentliga platser. Oftast var det informanterna som föreslog plats, men om det var möjligt så undvek jag gärna att göra intervjuerna på arbetsplatsen. Detta främst för att informanterna skulle känna sig så fria som möjligt och minska inslagen som kunde avbryta eller störa intervjun. Två av intervjuerna skedde på arbetsplatsen, medan två intervjuer gjordes i anslutning till arbetsplatsen. Beroende på var intervjuerna utförs så är tid och plats faktorer som påverkar intervjusituationen samt den kunskapsproduktion som följer den. Ett exempel där platsen spelar roll i intervjusituationen var en intervju som genomförde på en arbetsplats där kollegor var, från och till, närvarande. Under intervjun samtalande informanten med sin kollega som hon även presenterade mig för. Detta var dock ett skeende som bl.a. gjorde mig uppmärksam på hur viktigt interaktionen med arbetskamraterna är i arbetsprocessen.

Min dubbla roll, som facklig tjänsteman och forskare, vid intervjutillfällena upplevde jag inte som direkt begränsande eller hämmande. Detta kan delvis bero på att det fackliga temat inte var direkt framträdande i frågorna. Det enda exemplet där jag kände att det uppstod en konflikt mellan dessa roller var då en av informanterna inte vill berätta vad denna mer exakt hade i lön. Däremot tror jag att det faktum att jag var jämngammal med en del av informanterna skapade bilden av en delad kulturell och symbolisk referensram. När det gäller de äldre kvinnorna i informantgruppen tror jag att min låga ålder avdramatiserade och gjorde situationen mindre hotfull. Under intervjuerna förde jag små anteckningar för att strukturera intervjutillfället. Jag spelade in och transkriberade samliga intervjuer i sin helhet. Utifrån dessa har jag genom mina teoretiska utgångspunkter tematiserat materialet. Detta har skett i den dialog mellan de teoretiska utgångspunkterna och materialet, en dialog som ledde mig till

nya teoretiska fält. Denna process har inte till syfte att avgöra sanningshalten i informanternas ord, utan att istället tolka dem som en form av situerad kunskap.

Informanternas namn och arbetsplatser är anonymiserade och har tilldelats fiktiva namn. I att tillförsäkra informanterna deras anonymitet har jag, då jag känt det behövts, tillfrågat informanterna kring användandet av längre citat, som eventuellt skulle kunna identifiera dem. En del av informanterna efterfrågade att få se slutprodukten. Jag skall försöka att hålla mitt löfte och dela med mig av uppsatsen samt informera om den vid fackliga sammanhang.

7.3 Metodologisk process

Jag har valt att frikostigt dela med mig av mitt intervjumaterial genom längre citat. Detta främst för att möjliggöra andra läsningar. För att underlätta läsningen av citaten har jag, i de fall där det behövds, justerat dem genom att bl.a. ändra ordföljen eller lagt till eller tagit bort prepositioner. Jag har även valt att diskutera min egen interaktion i intervjuerna för att kontextualisera samtalet. Den feministiska debatten kring kvalitativ forskning har bidragit till min ökade förståelse både av forskningsprocess samt informanternas erfarenheter och vardag. I intervjuarbetet har det varit avgörande att vara öppen och ödmjuk i mötet med informanterna och deras erfarenheter. Detta har inte alltid varit lätt, då deras förståelse och kunskap ibland krockar med min egna. Det övergripande samtalet kring arbetet har vid intervjutillfällen öppnat upp för en mer djupare och personligare ingång till ämnet. Intervjumaterialet visar på hur betydande arbetet är för människors vardag och identitet.

Den feministiska debatten om metodologiska frågor har varit omfattande och bred. Det är viktigt att understryka att det inte finns en feministisk metod. Det som förenar det feministiska fältet är dess kritik av rådande epistemologiska anspråk inom vetenskapen. Den feministiska förståelsen av kunskap inbegriper ifrågasättandet av den som verklig och objektiv. Den synliggör kunskapsproduktionen som en politisk fråga som är starkt färgad av makt och som syftar till att skapa ”sanningar” och reproducera föreställningar om verkligheten. Debatten utkristalliserade två ytterpositioner i hur denna kritik skulle användas i forskningen. Från de som har för avsikt att utmana de rådande vetenskapliga ramarna till postmoderna teoretiker som förkastar föreställningen om objektivitet och sanning.⁵⁰

Utan att helt avfärda föreställningen om sanning positionerar sig ståndpunktsteorin i debatten. Istället underströk ståndpunktsteoretikerna betydelsen av se aktörens sociala position i kunskapsproduktionen. Genom sin idétradition delar ståndpunktsteorin ambitionen till förändring. Den teoretiska utgångspunkten ligger i erkännandet av individer som aktiva

⁵⁰ Acker, Barry & Esseveld 1991, Stoetzler & Yuval-Davis 2002.

aktörer som konstruerar sina erfarenheter samtidigt som de konstrueras genom de sociala relationernas organisering. Något som både möjliggör och begränsar individens handlande. Ståndpunktsteorin utgår från betydelsen av att kvinnors positionering och lokalisering skapar en specifik kunskap om samhället. Detta antagande innebär inte att alla kvinnor delar samma erfarenheter, utan att kvinnor som grupp delar samma strukturella position inom det kapitalistiska systemet. Dorothy Smith är en av de ståndpunktsteoretiker som delar denna förståelse av kvinnans, individens, situering. I utvecklandet av en ”sociologi för kvinnor” utgår Smith ifrån ”kvinnors ståndpunkt” för att utforska sociala relationer som både skapar och formar dem. I sitt teoretiserande tar Smith bl.a. sin utgångspunkt i fenomenologiska och marxistiska teorier. Hon understryker att ”sociologi för kvinnor” inte enbart är avsedd för kvinnor.

It means a sociology that addresses society and social relations from the standpoint of women situated *outside* rather than within the relations of ruling.⁵¹

Att börja i en ståndpunkt är enligt Smith att ta sin utgångspunkt i ett subjekt som är positionerat i tid och rum. Ett centralt begrepp i Smiths teori är vardagsvärlden som problematisk. Detta begrepp pekar på vardagsvärlden som utgångspunkt för våra erfarenheter. I det sammanhang som vardagsvärlden är organiserad i, blir betydande för hur våra handlingar och formande av världen sker. Detta innebär att man utgår från subjektet i ett bestämt sammanhang och utifrån denna position undersöker de sociala relationer som bestämmer det. Vardagen får genom subjektens erfarenhet en viktig roll i studiet av de strukturella ramarna som formar den. I min uppsats blir därför arbetet, i denna metodologiska och epistemologiska utgångspunkt, centralt studieobjekt.⁵²

I likhet med Acker betonar Smith det materiellas grund för subjektet och framhåller betydelsen av att teoretisera kring ekonomi utifrån erfarenheter. Kritik har riktats mot ståndpunktsteorin, främst från poststrukturella och postmoderna teoretiker, och dess förståelse av kunskap. Dessa teoretiker har främst problematiserat ståndpunktsteorin för att tendera att fixera de grupper som man undersöker och därigenom osynliggöra de skiftningar som finns eller uppstår inom grupperna. Dialogen med poststrukturella teoretiker har bidragit till att utveckla ståndpunktsteorin och dess kritiska ansatser.⁵³

Jag anser att ståndpunktsteorin kan tillföra ny kunskap till den feministiska forskningen. Inte minst i belysandet och utforskandet av människors vardagserfarenheter av det

⁵¹ Smith 1987:46.

⁵² Smith 1987:10.

⁵³ Acker 2006, Smith 1990, Hekman 1997.

ekonomiska systemet. På samma sätt blir vardagen viktig i studiet av köns görande, speciellt för mitt närmande av arbetsprocessen och dess formande av ojämlikheter. Jag vill återge den rikhet som mitt material innehåller utan att förbigå detta. En annan anledning till att jag valde ståndpunktsteorin är min uppsats marxistiska och kritiska inriktning. Jag vill genom denna uppsats bidra till en feministisk tradition som syftar till att synliggöra och ifrågasätta ojämlikheter. En emancipatorisk tradition som inrymmer viljan att förändra dessa ojämlikheter.

8. Förståelsen av stallarbetet

I ingången till uppsatsprocessen var jag i huvudsak inriktad på att analysera hur arbetsprocessen reproducerade ojämlikhet inom hästnäringen. Mina informanter har däremot genom sina beskrivningar av arbetet lyft mitt intresse för stallarbetet specifikt och som bärare av arbetsförhållandena. Informanternas skildringar av arbetet är rika såväl som heterogena och placerar stallarbetet inom ett komplext ramverk som arbetet formas inom. I detta kapitel kommer jag diskutera informanternas berättelser och förståelse av arbetet och vilka kunskaper som krävs för att utföra ett bra arbete. Men även hur yrkesstoltheten påverkas av de förhållanden som arbetet utförs under. I detta kapitel visar jag på informanternas förståelse av stallarbetet genom fem identifierade teman utifrån intervjuerna. Teman på stallarbetet som kapitlet tar upp är: Medfödda egenskaper, förvärvade kunskaper, yrkesstatus, fysiskt arbete och industriarbete.

8.1 Medfödda egenskaper

Flera av mina informanter är överens om att samarbetsförmåga och ansvarsfullhet är två saker som krävs för att kunna utföra ett bra arbete. Åsa är i 40års åldern och arbetar på ett mellanstort travstall med ungefär hundra hästar i träning och drygt tio anställda. Stallet ligger i Mellansverige och Åsa har jobbat på samma arbetsplats i drygt tio år. Hon arbetar som hästskötare vid stallet och har hand om sju stycken passhästar som hon bl.a. mockar och fordrar till, kör och följer med på trav. Åsa sammanfattar vad som krävs för att jobba i ett stall med att:

Man ska vara noggrann. Man ska vara ansvarsfull. [...] Om man jobbar i större stall så måste man kunna jobba i grupp. Det blir stressigt ibland. Det blir mycket och då gäller det att man kan jobba med andra människor.

Kraven för att kunna utföra ett bra arbete beskrivs av flera intervjupersoner snarare i ordalag av egenskaper än direkta kunskaper som är sammankopplade med någon form av utbildning. Andra egenskaper som framhålls i intervjuerna är att man måste tycka om och vara intresserad av hästar. Anna understryker detta i sin beskrivning av att:

Det viktigaste och de absolut största är ju att du måste ha intresset. Du behöver ett brinnande intresse. Har du inte det så kan du max jobba ett eller två år, sen kommer du inte att fortsätta. Alla som jobbar med det här lägger ju ner sin själ. Det är därför du tycker det är värt att lägga ner allt arbete. Sen är det just att du ska ha hästkänsla och tycka om hästar.

Anna arbetar i ett mindre travstall i Mellansverige med ungefär tjugo hästar och några få anställda. Anna är i 30års åldern och har jobbat hos sin nuvarande arbetsgivare i ungefär fem år. Anna och Åsa, liksom flera av de andra informanterna, kopplar egenskaperna till något som framstår som naturligt och medfött hos vissa individer. Åsa fortsätter:

Lite har man det i sig. Det tycker jag man märker på folk. En del som kommer har ju inget ansvar alls. De bryr sig inte alls, medan andra är jätteduktiga. De kan ha gått samma skola eller kommit från samma ställe. Jag tror att antingen har man det eller så har man det inte som individ.

Forskning kring arbetsmarknaden visar på hur olika yrkesgruppers egenskaper bedöms och värderas olika. Social kompetens och flexibilitet är exempel på egenskaper som inom vissa yrkesgrupper definieras som värdefulla yrkeskunskaper medan de inom andra yrkesgrupper, som t.ex. olika service- och omvårdnadsyrken, definieras som naturliga och medfödda egenskaper. Mina informanternas förståelse av deras kunskaper och färdigheter i yrket osynliggör den kompetens och professionalitet som finns inom deras yrkesgrupper. Viktiga, och direkt avgörande, förmågor och kunskaper inom arbetsprocessen definieras av mina informanter som individuella och naturliga.⁵⁴ Inom lågbetalda kvinnodominerade yrkesgrupper definieras inte stresstålighet och samarbetsförmåga som kunskap. En förklaring till att ”egenskapliggörandet” av vissa yrkesgruppers yrkeskunnande kan vara att det beskrivs

⁵⁴ Acker 1990, Tancred 1995

som en förlängning av det arbete som utförs utanför lönearbetet. I mina informanternas fall ses arbetet som en förlängning av ett fritidsintresse och oftast något som man växt upp med.⁵⁵

Frågan kring vad som kan betraktas som naturlig kunskap eller egenskap skiftar mellan informanternas berättelser och är svagt definierade. Susanna Hedenborg pekar på i sin forskning att värderandet av erfarenheter samt kunskaper som inte är licensierade eller kopplade till utbildning är problematiskt och riskerar att bli en ytterst subjektivt.⁵⁶ Lena är i 30års åldern och arbetar i ett stort travstall i Sydsverige. I det dagliga arbetet har hon hand om sju stycken passhästar som ska skötas och tränas. Lena har jobbat för sin nuvarande arbetsgivare i ungefär tio år. På frågan om vad hon anser krävs för att man ska kunna göra ett bra arbete i stallet betonar hon en, enligt henne, avgörande känsla. Hon menar att:

Känslan kan du aldrig träna fram utan antingen har du den eller också har du den inte. Jag tror väl att jag har den rätt bra.

Senare i intervjun, i diskussionen kring branschens framtida utveckling, tar hon upp frågan kring känslans avgörande betydelse för arbetet och sammanför den med en generell känsla för levande varelse som hon identifierar som en central del i vårddyrket. Lena menar att ”bra folk” för att arbeta med hästar är:

De som har känsla för andra levande ting, både människor och djur. Inom vården är det samma problem. Jag skulle väl aldrig kunna se en gammal tant sitta där i en blöja som inte är bytt på fyra dagar. Men det finns ju de som kan [...] Man blir lite förvånad över att en del som jobbar med detta. Varför jobbar ni med djur och varför jobbar ni inte på ett lager där ni kan stapla era kartonger och gå hem sen?

Lena, liksom några av de andra informanterna, berör relationen till hästen och sitt arbete i omvårdande termer. I förståelsen av hästkötaryrket som omvårdnadsarbete visar informanterna hur arbetet kodas utifrån en viss kvinnlighet och hur arbetsprocessen klassmässigt, könsligt och sexuellt kodas. Genom den kompletterade heterosexuella arbetsdelningen är omvårdnadsarbetaren starkt kodat som en heterosexuell arbetarklasskvinna. Det omvårdnadsarbete som informanterna beskriver, både i relation till hästen samt ”kunder” på ridskolan, kan i viss mån liknas med det arbete som flygvärdinnorna i sociologen Arlie Russell Hochschilds studie utförde. I boken *The managed heart: Commercialization of human feeling* utvecklar Hochschild begreppet känslorarbete. Hon beskriver hur det sker en ökande kommersialisering av de anställdas känslor. I sin studie visar Hochschild på hur känslorna i flygvärdinnornas arbete blir en del av arbetet i sig och inte

⁵⁵ Buchanan 2002, Davies 1990

⁵⁶ Hedenborg 2008:67

enbart ett tillägg till detta. Känslarbetet skapar ett bytesvärde i sig och blir därigenom något som förväntas. I mina informanternas fall är dessa känslor främst kopplade till hästarna, vilket medför att informanterna anpassar arbetsprocessen och arbetstiderna utifrån hästarnas bästa. Förväntningarna på känslor i utförandet gör dessa till en del av arbetet som exploateras. Känslarbetet innebär även att arbetsgivaren har en ökad kontroll av sin anställda genom deras inre känslor.⁵⁷ Uppdelningen och särskiljandet av känslarbete och omsorgsarbete är något som inte är tydligt i materialet. Både i relation till hästar och till människor utför informanterna ett arbete, enligt min tolkning, som både kan definieras som känsl- och omsorgsarbete. Den rumsliga uppdelningen där omsorgsarbetet enbart utförs inom den offentliga sektorn och känslarbetet enbart utförs inom den privata sektorn ifrågasätts av mitt material. Arbetet inom privat och offentlig sektor skiljer sig åt, både inom och mellan sektorerna. Men precis som Lena ger uttryck för så finns det även många likheter mellan dessa yrken som oftast döljs i den starka dikotomi mellan privat och offentlig, något som även försvårar teoretiseringen kring dessa.

8.2 Förvärvade kunskaper

Ur informanternas berättelser och beskrivningar av arbetet med hästar, både i stall och på ridskola, målas en dubbel bild av yrket. Utöver de mer personliga egenskaperna och kvalitéerna betonar informanterna även vikten av viss kunskap. I motsats till bilden av ett arbete grundat till stor del på medfödda kunskaper och erfarenheter framträder det i informanterna berättelser även en bild av ett arbete med ett högt yrkeskunnande. Ulrika arbetar i stallet på en mellanstor ridskola i mellersta Sverige. Hon har tidigare provat på flera andra yrken innan hon började arbeta på ridskolan. Hon har nästan jobbat tio år på samma ridskola och sköter, utöver hästarna, även om anläggningen. Ulrika menar att:

Jag har jobbat på ganska många olika arbetsplatser. Jag har jobbat inom vården, i butiker, inom industrin och på alla möjliga olika ställen. Jag har aldrig behövt kunna så mycket som jag behöver nu. Det är inte bara om hästar, det är den minsta biten. Man ska kunna hantera barn och föräldrar. Kunna sköta traktorer, snickra, måla och ekonomi – allt. Det finns ingen begränsning, man ska kunna mycket inom allting.

De flesta andra informanter har en mer direkt och enbart koppling till hästen, vilket speglar deras svar som nästan uteslutande rör kunskaper i relation till hästen. Denna kunskap är däremot ganska vagt definierad och sällan direkt knuten till någon form av utbildning. Kunskaper vävs samman med yrkeserfarenheter och generella erfarenheter av samvaro med

⁵⁷ Hochschild 2003

hästar. Lena betonar vikten av praktiskt kunnande samtidigt som hon visar på det odefinierade och ambivalenta förhållningssättet till förvärvande av kunskap och yrkeskunnande. Uppväxten är en central källa bland informanterna och så även för Lena:

Oftast är det, så som jag, att man är uppvuxen med detta. Slakten var amatörtränare. Det är väl därifrån det har kommit. Det finns många skolor med hästutbildning och det är ju positivt. Det är jättebra men det räcker liksom inte. Du måste ha egen erfarenhet och hålla på med hästar hela tiden enda från grunden. [...] Det räcker liksom inte att läsa sig till den kunskapen utan det mesta är självlärt. Det är många som kommer från skolor och de kan det teoretiskt kanske, men det funkar absolut inte praktiskt. Det är inte ens i närheten. Det är mer erfarenhet och lära av de som kan som gäller.

Termer ”hästkunskap” och erfarenhet återkommer vid intervjuerna som betydande, men definieras sällan mer precist. I jobbannonserna på *Hästnet* efterfrågas mycket av den kunskap som informanterna tar upp vid intervjuerna. På samma sätt som man söker personer som vill arbeta så säljer man även arbetet som ”lärdom”:

Hästkötare till Stuteri

Vi söker nu personal till vårt stuteri i Linköping, i arbetet ingår allt så som mockning, fodring, ta hand om hästarna, hantering av unghästar mm. Du bör vara noggrann, ansvarfull och ha lätt för att samarbeta med andra. Mat och boende ingår. Liksom fickpengar och lärdom. Egna djur kan tyvärr ej medtagas.⁵⁸

Det dubbla förhållandet mellan säljare och köpare skapar en komplexitet i dessa annonser och som ligger till grund för en lönesättning där ”lönen” utgör en summa mellan priset på arbetskraften och på kunskapen/erfarenheten. Detta innebär ofta, som i annonsen ovan, att ersättningen består av kost, logi och en fickpeng på någon tusenlapp i fickpeng. Det kan även innebära erbjudande av en praktikplats:

Söker praktikant till travstall med några ridhästar. Maila ner information om dej så hör jag av mej när jag har möjlighet. Jag vill se dej hantera mina hästar innan vi bestämmer vem som ska få komma. Jag vill att du ska vara mycket skicklig att rida, orädd för alla slags hästar (unghästar, hingstar och massa temperament), ansvarsfull och noggrann. Finns ev. möjlighet att ta med egen häst. Möjlighet till att ta kör/rid licens på mina hästar. Endast praktik genom AF, ev. kan lärlingsjobb erbjudas till rätt person längre fram.⁵⁹

Detta förhållningssätt och värderande av kunskaper och erfarenheter inom näringen är något som återkommer och är upprinnelse till frustration i informanternas berättelser. Arbetets låga

⁵⁸ Hästkötare till Stuteri (090805) *Hästnet*

⁵⁹ Praktikant (090816) *Hästnet*

status beskrivs av informanterna som grundade i dessa förhållanden och bidragande till att yrket inte anses vara högt skattat av människor i och utanför näringen. Enligt en del av informanterna undergrävs värderingen av deras yrkeskunnande genom de osäkra anställningarna och arbetsförhållandena som finns inom vissa delar av näringen. Ulrika förklarar sin låga lön med att hennes nuvarande jobb:

är nog ganska bra för att jobba med hästar. Oftast är hästjobb att man jobbar som hästskötare åt någon och då har man boende och uppställning för sin häst och sen några tusen till mat. Det är inte så vanligt att man har en vanlig heltidslön.

I likhet med Case studie av den amerikanska kapplöpningskulturen är det tydligt att hennes, liksom mina, informanter inte skulle kunna tänka sig att göra något annat trots de rådande arbetsförhållande. Mitt material visar däremot att arbetsförhållandena har varit upprinnelse till tvivel hos en del av informanternas yrkesval, men i slutändan är det detta de brinner för. Engagemanget för hästarna knyter informanterna känslomässigt till arbetsprocessen och arbetsgivaren.⁶⁰

8.3 Yrkesstatus

Flera av informanterna framhåller sina dåliga erfarenheter av människors, främst utanför branschens, syn på deras yrkesval och yrkesroller. Samtliga av de informanter som arbetar på ridskola har någon gång och i någon form fått frågan om vad de egentligen arbetar med. Evelina är i 45års åldern och har arbetat som ridlärare i över tjugo år på en ridskola i Sydsverige. Även hon har fått denna fråga flera gånger och sammanfattar delvis detta i sitt svar på frågan om hur hon tycker att folk som inte jobbar i branschen ser på henne och hennes arbete:

Det är ju det här klassiska – men vad gör du på riktigt då? Kan man jobba med det? Men sen blir många avundsjuka, kan jag känna ibland. Inte avundsjuka så, men de tycker det är häftigt att man får jobba med någonting man tycker är roligt. Det är klart att sen är det klassiska att detta kan utnyttjas också om man inte har bra arbetsgivare. Det kanske kan vara att yngre blir utnyttjade för att de jobbar med något som de brinner för.

Evelinas berättelse visar det problematiska arbetsbegreppet inom näringen, vilket både bidrar till att förringa yrkesstatusen och osynliggöra delningen mellan lönearbete och hobby. Flera av informanterna beskriver arbetet som roligt och knyter det till sin hobby. Samtliga informanter menar att hästarna är den positiva sidan av arbetet, men även arbetskamraterna

⁶⁰ Case 1991:139ff.

lyfts fram vid flera tillfällen. I samtalen kring arbetsförhållandena och lönen framhåller informanterna arbetets nära koppling till deras hobby som en förmildrande omständighet, vilket även bidrar till att knyta dem närmre arbetsprocessen. Anna menar att föreställningarna kring yrket och dess krav färgar av sig och formar bilden av de som arbetar inom dessa. Detta visar på hur arbetsprocessen sätts i samband med andra meningsskapande processer kring de sociala relationerna och utgör som Tomaskovic-Devey understryker en del av själva produktionen. Genom andra personers, t.ex. kunders, arbetsgivares och vänners, föreställningar och informanternas egen förståelse av sitt arbete formas och kodas arbetsprocessen.⁶¹ På samma fråga som Evelina svarade på, beskriver Anna hur hon känt sig ifrågasatt genom den förförståelse som en del människor besitter kring hennes yrke och de som arbetar inom travet.

Det är mer att man känner ibland, jag vet att jag fick någon fråga någon gång – har du någon utbildning? Så det är mer att folk utifrån tror att du inte har läst någonting överhuvudtaget bara för att du håller på med travet. Det är lite att alla kan bli hästskötare och de nedvärderar själva yrket, så skulle jag hellre känna. Men det väl inte så ofta heller – vissa människor.

E: Du känner att de inte ser det som ett riktigt yrke och att det bara är något man gör?

Riktigt yrke skulle jag nog säga, men det är ju inget välansett yrke. Det är lite mer att det kan vem som helst bli och det krävs inte så mycket hjärna för att ha det jobbet, så skulle man nog kunna säga.

Generellt så anser flera av informanterna att mycket av fördomarna kring deras yrken grundas i okunskap. Linda är runt 20 år och jobbar som timvikarie i varierande omfattning på en mindre ridskola. Den huvudsakliga tiden på ridskolan tillbringar hon i ridhuset då hon håller lektioner för barn och ungdomar i olika åldrar. Linda känner att den bristande kunskapen kring hennes yrke förringar hennes arbetsinsats. Hon berättar att:

Det är många som inte riktigt vet vad det är för jobb när man säger att man är ridinstruktör. De tror att man bara står och tittar på när eleverna rider runt lite. Det känns så när man förklarar för folk.

Kristin är i 30års ålder och jobbar som ridlärare på en mellanstor ridskola. Hon har tidigare varit runt mycket, både inom näringen samt arbetslivet i stort, och jobbat med lite av varje. Hon har vid flera tillfällen återvänt till skolan för att utbilda sig inom olika områden. Kristin beskriver att detta delvis har berott på att hon har haft svårt att bestämma sig för vad hon vill

⁶¹ Tomaskovic-Devey 1993:4f.

arbeta med i framtiden. Från vänner har hon mött ett oförstående kring hennes nuvarande yrkesval.

Jag har väl konstiga vänner, men av dem hör man: - Vaddå ridlärare, du skulle ju bli veterinär? Det är en helt annan stämpel, verkligen.

Inom hästnäringen finns det många olika yrkeskategorier och yrkestitlar som enligt informanterna har olika status. Ibland så går många yrkeskategorier, i frågan om arbetsuppgifter, in i varandra. De yrkesgrupper som kan anses ha bättre status på arbetstagsidan är t.ex. beridare och ridskolelärare inom ridsporten och försteman i trav- och galoppstall. Den största yrkesgruppen är däremot hästskötarna som i huvudsak har hand om hästarnas skötsel, men som även har en viss del ridning och körning beroende på vilken del av näringen de arbetar i. Enligt flera informanter är hästskötaryrket det yrke som är sämst ansett och har lägst status. En stor del av de som arbetar som hästskötare är yngre kvinnor. Karin är i 35års åldern och arbetar på ett stort stuteri i Sydsverige. Hon har jobbat inom hästnäringen i drygt femton år, främst som hästskötare i ridsportsstall. På den nuvarande arbetsplatsen har Karin arbetat något år som hästskötare under en tidsbegränsad anställning. Hur man ser på vissa yrken inom näringen är något Karin är frustrerad över. På frågan om hon någon gång känt sig diskriminerad svarar Karin att:

Inom hästnäringen har man blivit det. [...] Folk fattar egentligen inte vad det innebär att vara hästskötare. För en hästskötare har väldigt stort ansvar och egentligen är det hästskötaren som ser till att hästen mår bra och kan prestera. På så sätt kan jag säga att man har känt sig diskriminerad för folk tittar väldigt gärna ner på en när man säger att man är hästskötare. Det låter så proffsigt att vara beridare tycker de.

Arbetet inom hästnäringen beskrivs främst som ett fysiskt arbete. Däremot så beskriver mina informanter det i nästan lika hög grad som ett socialt arbete. Sociologen Carol Wolkowitz menar att forskningen måste röra sig bortom distinktionen mellan fysiskt och intellektuellt och emotionellt arbete för att kunna förstå struktureringen av arbetsmarknaden. Hon argumenterar för att vårt förhållande till kroppar och dess olika delar organiserar arbetsmarknadens klassförande, bekönande och rasifiering. Föreställningen om industriarbetet som fysiskt tungt i motsatsrelation till omsorgsarbetet har inom genusforskningen motbevisats och även uppmärksammat att omsorgsarbetet ut många hänseenden kan anses vara tyngre än arbetet inom industrin.⁶² Detta kan visa på att föreställningen om arbetets fysiska påfrestning sammankopplas med kön, vilket innebär att

⁶² Wolkowitz 2002:500ff

kvinnodominerade yrken som t.ex. ridlärare och ridinstruktör men även till viss del hästskötare, inte tolkas som tunga. Detta återspeglar sig bl.a. i tydligt könskodade uttryck som att vårda och sköta/pyssla om hästen, vilka flera av informanterna refererar till. Detta kan anses utgöra en del av den feminisering av, de tidigare manligt kodade, trav- och galoppsporten som Greiff och Hedenborg visar på i sin forskning och som förstärker den könligena kodningen av vissa arbetsuppgifter i arbetsprocessen.⁶³

8.4 Fysiskt arbete

Mer eller mindre samtliga av informanterna framhåller arbetets fysiska del som en av de mest centrala och specifika inslagen i arbetsdagen. Mitt material visar på hur köns görande kopplas till det fysiska arbetet – ett arbete som oftast är osynligt. Arbetsmiljön är en stor påverkande faktor i informanternas dagliga arbete och deras erfarenheter av denna speglar i stort de resultat som Stefan Pinzke och Lotta Löfqvist visar på i sin studie. De undersöker ridlärarens arbetssituation och menar att denna, när det gällde fysiska påfrestningar och belastning, kan jämföras med byggnadsarbetare och vårdpersonals. En stor grupp bland deras informanter hade återkommande nackproblem bl.a. på grund av att de redskap och den utrustning som används oftast är utformade för män. Detta trots att enbart var tionde ridlärare idag är man. Den tuffa arbetsmiljön, tror författarna, är den avgörande faktorn varför många slutar i förtid inom ridläraryrket. Nästan ingen av de drygt 550 deltagarna var över 50 år och medelåldern bland informanterna var knappt 34 år, vilket även speglar sig bland mina informanter.⁶⁴ Erik arbetar som en slags förman i ett stort travstall i Sydsverige. Han är i 25års åldern och har arbetat inom travet sedan han slutade gymnasiet. Erik har tidigare jobbat som hästskötare, men arbetar nu mer i en roll som liknar en förmans. Erik understryker betydelsen av vilket arbete man utför och den kroppsliga påfrestningen.

När jag kommer hem från jobbet känns det ganska bra. I det jobbet jag hade innan jobbade jag betydligt mycket mer. Jag har ett väldigt bra jobb så man är inte sliten när man kommer hem.

Eriks beskrivning av hur hans känsla, när han kommer hem, har förändrats i samband med att han har bytt arbetsroll är ett bra exempel som illustrerar hur köns görande och reproducerande är länkat till organiseringen av fysiskt tunga arbetet och hur arbetsprocessens ojämlika organisering får direkta konsekvenser för arbetstagarna. Karin beskriver sitt hästskötararbete som:

⁶³ Greiff 2007, Hedenborg 2008:47f.

⁶⁴ Pinzke & Löfqvist 2008.

Det är mycket tungt. Det är mycket tunga lyft. Det är mycket stress. Du är i rörelse hela, hela tiden. [...] Ridning är också mycket påfrestande. När du mockar är det tungt. Det är fodersäckar, det är spånballar, det är hösilagevagnar. Ska du packa lastbilen är det också väldigt tungt, du ska upp med allting och du ska packa tunga grejer. Det är väldigt tungt jobb med väldigt mycket spring hela tiden. På vintern när hästarna har täcke så ska alla vintertäcken av och på.

Beroende på hur och på vilken arbetsplats arbetet utförs fanns det vissa variationer bland informanternas beskrivningar. I materialet framträder inga tydliga skillnader mellan stallarbetet och det arbete som utförs i ridhuset. Den variation som finns i materialet beror till stor del på vilken roll/position informanten har på arbetsplatsen. De informanter som har en högre position på arbetsplatsen har oftast en mindre arbetsbelastning och därför större utrymme att själv lägga upp sitt arbete. Detta bidrar till att reproducera ojämlikhet och könsligt forma arbetsprocessen eftersom män, enligt mina informanter, i större utsträckning har högre positioner än kvinnor, vilka främst arbetar som hästkötare. Anja betonar riskerna och de kroppsliga konsekvenserna av den fysiska arbetsmiljöns utformning och organisering. Anja menar att hennes arbete i travstallet är:

Mycket fysiskt påfrestande skulle jag nog säga. Det krävs att du är fullt fysiskt frisk annars drar du på dig skador, förslitningsskador framförallt. Hästarna är starka. Du behöver ha armstyrka och överkroppsstyrka för att kunna hålla i en del. Du styr inte alla hästar med två fingrar utan en del får du verkligen använda muskelkraft.

Ett av problemen som informanterna upplever kring den fysiska belastningen och tempot under arbetsdagen, är att de känner sig trötta och slitna när de kommer hem efter arbetet. Detta kan variera beroende på hur arbetsbelastningen ser ut vid tillfället på arbetsplatsen. Känslan kan därför även variera från ”O, var är sängen? Gonatt!” som Lena uttrycker det till en lättare trötthet. Kristin menar att när hon kommer hem från ridskolan:

Är det jätte olika. Tycker jag att jag har haft en bra dag så är jag hur sprallig som helst. Jag kan ju ställa mig och laga mat, städa, ut och gå på kvällen. Ibland så vill man bara krypa ner i sängen och försvinna bort. Då är man så trött, men det beror helt på hur dagen har varit. Är vi bara två stycken som mockar på morgonen eller har jag tagit allting själv, stressat järnet, haft gnälliga barn och något som kanske gått fel [...]. Då är man slut. Oftast så är jag trött, väldigt trött.

Flera av mina informanter påpekar att arbetets fysiska karaktär även påverkar deras ork och förmåga att upprätthålla ett socialt liv utanför arbetet. Den fysiska och känslomässiga

dimensionen av arbetet är därför ofta svår att skilja åt. På samma sätt menar Anja att hennes arbete påverkar hennes sociala samvaro genom att:

Men när de frågar om man kan hitta på något. Nä, men då ska jag på trav och är inte ledig dagen därefter. Då börjar de förstå att det kanske inte är så himla enkelt. Du har inte ett jätteumgänge på fritiden för att du inte har så mycket fritid och du har inte så mycket ork över till det heller.

Sociologen Kristina Abiala drar i sin studie av olika servicearbete en likande slutsats om konsekvenserna av arbetets fysiska karaktär utifrån sina intervjupersoners berättelser om hur de drar sig undan från socialt umgänge på fritiden.⁶⁵ Ulrika framhåller att man, trots att man är trött, måste se till att hålla igång och röra på sig även på friden för att stärka kroppens alla muskler och därigenom motverka framtida kroppsliga besvär. Ulrika menar att när man kommer hem från jobb så:

Helt klart är man trött. Trött i ryggen, så det gäller att ta hand om sig själv och försöka att gå och simma någon dag och göra någonting annat och jobba med några andra muskler. Simma, cykla, går till massören, det hjälper. Lite ta hand om sig själv. Ta ett bad när du kommer hem och har stått och varit frusen. Det tär på ryggen, det gör det.

Ulrika, tillsammans med flera andra informanter betonar, liksom Pinzke och Löfqvist gör i sin studie, vikten av att motionera utanför arbetstid för att minska risken för att få kroppsliga besvär.⁶⁶ Den höga fysiska belastningen får därför både direkta och indirekta problematiska konsekvens i form av direkta kroppsliga besvär och möjligheten att motverka att utveckla framtida besvär med rörelseapparaten. Ojämligheten i arbetsprocessen förstärks i skillnaden mellan de som har och inte har möjligheter att styra arbetsbelastningen under dagen. Detta styrs i stor omfattning av var i den bekönade organisationen man befinner sig. Kvinnorna återfinns främst närmast hästarna i hästskötaryrket, vilket oftast har högst arbetsbelastning enligt mina informanter.

8.5 Industriarbete

I diskussionen kring arbetets fysiska karaktär och påfrestning uppkommer ofta den låga teknologiseringsgraden av näringens arbete. Flera av informanterna betonar att utförandet av stallarbetet inte nämnvärt har förändrats på över 50 år. Stallen är fortfarande uppbyggda på samma sätt och arbetet utförs fortfarande i stor utsträckning med grep och skottskärpa. Några

⁶⁵ Abiala 2000:135f

⁶⁶ Pinzke & Löfqvist 2008

av informanterna jämför dessa förhållanden och utveckling med jordbruket där teknologiseringsgraden är betydligt högre, framförallt när det gäller djurskötseln där en stor del av utfodring och gödselhantering har automatiserats. I samtalet om vad som behöver förändras inom branschen tar Ulrika upp detta och menar:

Det är ju, som inom jordbruket har man kommit längre, där står man inte och mockar för hand utan där sköter man såna saker med maskiner. Det skulle väl behöva utvecklas lite mer inom hästbranschen så att det inte blev så tungarbetat. Men det är ingen som gör det.

I konflikten mellan arbetets höga tempo och yrkesstoltheten beskriver några av informanterna arbetet i industriella termer. En av de mest centrala aspekterna på detta tema är den omfattande rutinisering som arbetet med hästar präglas av. Evelina betonar betydelsen av ett bra arbetsschema för att kunna utföra ett tillfredställande arbete. Hon understryker sin upplevelse av vad för många ridlektioner på rad kan innebära.

Jag tycker inte man ska ha för mycket lektioner för det blir inte bra. Det är lätt det blir det blir lite löpande band.

Sociologen Steve Taylor utgår ifrån känslorollens roll när han studerar anställda vid ett flygbolags telefonservice. Taylor visar på hur de anställdas känslor tillhandahåller en övervaknings- och disciplineringsaspekt som sträcker sig utöver arbetsgivarens direkta kontroll av arbetsprocessen. I denna process spelar mina informanternas känslor och engagemang för hästarna en central roll. Arbetsgivarens och informanternas intressen förs samman i hästarnas välmående och framgång, vilket Cassidy även betonar i sin studie av brittisk galoppsport. Taylor framhåller även att de industriella logikerna idag sträcker sig utanför fabriken och även påverkar arbetsprocessen på servicesektorns arbetsplatser. Forskningen uppmärksammar främst rutinisering i samband med studiet av industriella logikernas spridning utanför industrin. Snabbmatsbranschen, med bl.a. McDonald's, är ett tydligt exempel på de industriella logikernas expansion och organisering av serviceyrket.⁶⁷

Anja är i 35-års åldern och arbetar som hästkötare hos en av Sveriges största travtränare. För drygt tio år sedan, innan hon började arbeta inom travet, delade hon ut post och jobbade i butik. I samtalet kring arbetets hinder och möjligheter till att kunna göra det arbete som hon kan känna sig nöjd med menar Anja att:

⁶⁷ Taylor 1998, Leidner 1993, Cassidy 2002.

Det som är hinder som jag önskar inte fanns det är ju att det är väldigt mycket pengar i branschen. Hos en mindre tränare med inte så mycket hästar så har du oftare ett lugnare arbetstempo. Min filosofi är ju att ska en häst kunna tävla och prestera på topp så ska han också tycka det är kul och trivas med livet. Blir det stressig, om jag har en väldigt stressig tillvaro, så tror jag det också speglar sig på hästarna. Som det är nu så känns det som att hos de större tränarna är det många gånger så att du ska hinna med så mycket som möjligt på de här timmarna mellan sju och fyra och att dina arbetsuppgifter kanske inte ryms för att du ska kunna göra det bästa utifrån dem. Jag känner att jag med färre hästar kanske skulle kunna göra ett bättre jobb med dem. Det blir alltid någon som du får ställa åt sidan för att du inte hinner med alla sju på det sättet som jag skulle önska. [...] Det blir nästan en industri.

Anja, liksom flera av de andra informanterna, ger uttryck för att det hårda arbetsschemat framtvingar, mot deras vilja, en rutinisering av arbetsprocessen vilket hamnar konflikt med deras yrkesroll. Anja och Evelina markerar sitt avståndstagande mot att arbetsprocessen organiseras som ett löpande band med monotona rutiner. Motståndet mot sammankopplandet av deras yrke med industrin kan tyda på en vilja att bevara en viss kontroll för att kunna möjliggöra ett tillfredställande arbete. Mot slutet av intervjun ställer Anja detta förhållande i konflikt med en maximering av lönsamheten av verksamheten och förklarar näringens förhållande med att ”det är en stor pengaindustri”. Sociologen Melvin Seeman diskuterar den marxistiska tesen kring förhållandet mellan en låg egenkontroll och människors alienation. Rutineringen kopplas samman med det moderna industriarbetet och dess bristande möjligheter till kontroll över arbetsprocessen. Detta står i relation mot hantverkarens engagemang och egna kontroll av arbetsprocessen.⁶⁸ En del av informanternas, däribland Evelinas, erfarenhet speglar även hur intensiteten av arbetet styrs av andra faktorer än vad informanterna bestämmer över. Industrin och löpande bandet blir beskrivningar av arbetsprocesser där arbetsuppgifter rutiniseras och därigenom minskar möjligheten att själv styra och utvecklas i arbetet. Detta är något som sker genom att andra, bl.a. arbetsgivaren och kunden, och inte man själv bestämmer arbetstempot.

8.6 Avslutning

Genom att fokusera på hur arbetet görs, på arbetsprocessen, istället för på vad som produceras blir det möjligt att beskriva arbetets många ansikten. Det är, enligt min mening, viktigt att belysa dikotomin som finns mellan känsloarbete inom privat sektor och omsorgsarbete inom

⁶⁸ Seeman 1967:273f.

offentlig sektor. De olika beskrivningarna av arbetet i mitt empiriska material beror delvis på vilket arbete man utför och var man arbetar, men även hur förståelse och föreställningarna kring stallarbetet ser ut. I materialet framkommer inte heller någon entydig bild kring om det är ett bra eller dåligt arbete. De positiva sidorna är främst kopplade till hästen och arbetskamraterna. Medan de negativa sidorna främst är arbetets tempo och fysiska påfrestning, samt lönen för det nedlagda arbetet. Lena menar att det ”är mycket av jobbet som man inte får betalt för i jämförelse med t.ex. en elektriker”. Till skillnad från Lena och mina andra informanter ”får de ju sin övertid och ob” när de arbetar utöver sin ordinarie arbetstid.

Den sammanfattande bilden av arbetet inom hästnäringen är att det är ett arbete som kräver kunskaper inom olika fält, utöver de direkta hästkunskaperna, och som omfattas av en mängd olika arbetsuppgifter. Det är ett arbete som framställs som omvårdande likväl som fysiskt tungt. Servicen är ett inslag i arbetet, vilket mer och mer präglas av industriella praktiker. I förståelsen av arbetet är de olika delarna av arbetsprocessen starkt bekömda, vilket bidrar till att reproducera ojämlikheter inom näringen. Upprätthållandet av de sociala relationerna sker bl.a. genom förringandet av hästskötaryrkets status och den tydliga könskodningen av arbetsprocessens olika arbetsuppgifter och moment.

9. Arbetsprocesser i stallet

Att utgå ifrån att ojämlikhet som något som görs genom det vardagliga arbetets utförande och organisering blir intressant utifrån mina informanternas berättelser och erfarenheter. Jag menar att detta blir tydligt i näringens organisering och i de sociala relationerna mellan arbetstagare, arbetsgivare och kunder. I mitt material speglas detta teoretiska resonemang bl.a. genom hur en del av mina informanter relaterar till sin kropp och hur denna organiseras utifrån de föreställningar som formas i arbetsprocessen. I analysen av mina informanternas erfarenheter har jag identifierat sex teman utifrån arbetsprocessens organisering. I detta kapitel kommer jag ta upp kroppsarbetets, teknikens, platsens, kontrollens, arbetstidens organiserings och andras tiders betydelse i görandet och forandet av arbetsprocessen.

9.1 Kroppsarbetet

Titeln på detta tema har en dubbel betydelse vilket återger på vilket sätt jag både undersöker hur det fysiska kroppsarbetet görs och formar arbetsprocessen samtidigt som jag analyserar hur kroppen görs och formar arbetet. Ulrika är i 35års åldern och arbetar i stallet på en ridskola. Hon har även ansvar för anläggningens skötsel samt andra praktiska frågor som rör ridskolans verksamhet. Ulrika är den enda som är anställd i stallet och för att sköta

anläggning. Ibland krävs det dock att olika typer av hantverkare kommer till arbetsplatsen, vilket Ulrika menar inte alltid är smärtfritt. I samtalet kring diskriminering i arbetslivet tar Ulrika upp detta och säger:

Det är nog mer kanske när det har kommit hantverkare till arbetsplatsen och så ska man visa dem någonting, t.ex. en rörmockare [...] eller en snickare, så tror de att: du lilla tjejen, du kan ju inte så mycket.

Några av de andra informanterna har även upplevt denna markering från hantverkare och andra yrkesgrupper vilket, enligt min tolkning, visar på hantverksskicklighetens starka formande som maskulint och där den kvinnliga kroppens utförande av dess sysslor kan ses som ett hot mot detta. Både Cynthia Cockburn och Marie Aurell visar i sina studier på hur vissa arbeten är tydligt bekönade och klassformade som starkt maskulina genom betydelsen av hantverkarskicklighet i deras utförande.⁶⁹ Joan Acker understryker arbets kroppens materiella och meningsskapande betydelse i organiseringen och kodandet av arbetet. Hon menar att osynliggörandet av kroppens betydelse i arbetsprocessen ”both obscures and helps to reproduce the underlying gender relations”.⁷⁰

Anna som jobbar i ett travstall beskriver hur travet bekönas som maskulint, eller som hon själv uttrycker det som en ”gubbsport”, och vilka konsekvenser det får för henne i sitt arbete. Hon menar att:

Travet är väl lite känt för att vara en gubbsport, men det börjar ju komma mer och mer tjejer. Det är ju klart att du måste bevisa lite mer för att du är tjej, så skulle du nog kunna säga. Men jag tycker inte att det är någon större diskriminering.

E: Hur får ”gubbsporten” sitt uttryck?

Det är så mycket gamla gubbar inom det och vissa kan ha svårt att tro att tjejer kan lika bra som killar.

Anna understryker att de bekönade praktiker som begränsande och disciplinerande inom arbetets organisering och hur detta delvis försvårar tillträdet till vissa platser och positioner. Anna tror att hon skulle bli behandlad annorlunda i sitt arbete, både när det gäller bemötandet på travbanorna men även när det gäller att ta tillvara på hennes yrkeskunnande. Hon fortsätter:

⁶⁹ Cockburn 1991, Aurell 2001.

⁷⁰ Acker 1990:151.

Ja, det tror jag, absolut. Sen tycker jag inte att det har varit så negativt ändå att vara tjej, för många gånger kan de tycka det är kul att tjejerna kommer. Men jag tror att de ser på en på ett annat sätt, det tror jag.

Lena arbetar också inom travet och har ambitioner att någon dag bli egen tränare. Idag arbetar hon som en slags förman i stallet. Hon, liksom flera av de andra informanterna, framhåller erfarenheten av att som kvinna, inom branschen, vara tvungen att överbevisa de könade föreställningar om arbetet. Lena menar att:

Nu är det väl inte lika mycket som det var för fem-tio år sedan. Nu tycker jag man får rätt så bra bemötande trots att man är tjej - för det mesta. Det är väl klart, hade jag varit kille hade jag säkert redan varit tränare. För det är väl lite mera ett sätt de ser på det. Man kanske för slita lite hårdare som tjej.

Lena betonar att det har skett förändringar inom näringen men att bekönandet av det arbete som hon utför osynliggör hennes yrkeskunnande och kompetens. Hon visar även på kroppens betydelse i utförandet och formandet av arbetet. Lena berättar:

Det är oftast: – Men lilla tjejen, kan det bli när man är iväg någonstans. Är det något som inte är som det ska så säger jag ifrån: – Men lilla du, gå och göm dig och skicka hit någon vuxen i så fall. Jag har lite det att jag ser så mycket yngre ut än vad jag är. Det har jag alltid gjort. Men de som känner mig vet att jag klarar det.

Lena, liksom några av de andra informanterna, berör frågan om hur ålder tolkas som en symbol för kunskap och erfarenhet. Susanna Hedenborg framhåller i sin forskning betydelsen av generation för näringens organisering. Utbildningen har, som även många informanter omnämner, en skråliknande uppbyggnad genom lärlings- och mästarrelationer. En organisering som i stort påminner om skråtidens hantverkargång och som är av stor vikt för maktrelationernas formande i arbetsprocessen.⁷¹

Erik menar, i likhet med Anna m.fl., att kön absolut spelar roll inom branschen. Erik pekar på hur vissa arbetsmoment i arbetsprocessen bekönas och hur denna beköning upprätthåller och reproducerar hierarkin inom organisationen. Erik menar att:

⁷¹ Hedenborg 2008:68f.

Jag blir behandlad på ett speciellt sätt för att jag har vissa arbetsuppgifter. Jag får mer av en chefspost nu eftersom jag skor och gör sånt. Att sko är ganska slitsamt om man inte är tränad på det. Det är inte många tjejer som skor och hade jag varit tjej hade jag inte skot och då hade jag inte haft detta jobb och då hade jag varit vanlig hästskötare.

E: Om vi går tillbaka. Du sa att ni var ungefär fem killar och fjorton tjejer på jobb. Finns det någon skillnad i vad man gör och vilka arbetsuppgifter man har?

Ja, det finns en lite skillnad.

E: Var ligger den?

Skillnaden är att tjejerna sköter om hästarna. Killarna har lite mindre passhästar och gör lite andra arbetsuppgifter: kör traktor och köra lastbilen till tävlingarna och sånt där.

I mitt material är sexualiteten sällan direkt synlig eller omnämnd. Detta kan i stor omfattning bero på heterosexuallitetens starka naturalisering i arbetsprocessen. Det är främst genom den kompletterande inställningen till arbetsdelningen samt forandet av den homosociala gemenskapen som heterosexuallitet framträder. Flera av informanterna arbetar på mer eller mindre kvinnodominerade arbetsplatser. Dessa informanter framhåller att arbetsgruppens könssammansättning påverkar det psykiska arbetsmiljö vilket bl.a. medför ett visst ”skitsnack”. En ökad andel män på dessa arbetsplatser, menar en del av informanterna, skulle ha en positiv effekt på den psykiska arbetsmiljön eftersom män anses ha en rakare kommunikation. I Forsbergs avhandling menar hon att den homosociala gemenskapen var viktigare än det heterosexuella spelet för hennes informanter. Däremot ger hennes informanter, i likhet med några mina, uttryck för värderingar och föreställningar som är knutna till det heterosexuella.⁷² Bland mina informanter är Evelinas uttalande ett bra exempel på detta. På hennes arbetsplats arbetar enbart kvinnor, vilket enligt Evelina har bidragit till en bra sammanhållning. Hon påpekar sina tidigare erfarenheter när hon svarar på frågan om hon tror att hon skulle bli behandlad annorlunda ifall hon hade varit man i branschen:

Det får bara inte bli, om man tänker att det kommer en kille till oss, där det bara är tjejer.

Det värsta scenariet är att vi skulle göra allting, för det har jag varit med om en gång.

Han bara i princip gled in och då var allting servat, för han kunde ändå inte göra det.

Kanske att man skulle blivit annorlunda behandlad.

Evelinas svar innehåller en heteronormativ och komplementär syn på arbetsdelningen. En syn som i stor omfattning grundar sig i en omvårdande kvinnlighet och modersroll. Den heterosexuella arbetsdelningen bidrar till att den heterosexuella kroppen görs i och formar

⁷² Forsberg 2007:116f.

arbetsprocessen. På samma sätt visar jag hur arbetskroppen bekönas, men även formas utifrån ålder, i stallarbetet. I mitt material har inte rasifieringen av arbetsprocessen varit framträdande. Detta kan delvis förklaras genom den etniskt homogena sammansättningen av både arbetstagare och kunder i travstall och ridskolor. I Forsbergs avhandling återger hon en likande etnisk kodning av ridskolan – en miljö i vilken svenskheten är dominant. Hedenborg tar i sin forskning bl.a. upp de, fram till sextioalet existerande, kollektivavtal som uteslöt utländsk arbetskraft från stallarbetet som en av bakgrunderna till arbetets symboliska formande av svenskhet.⁷³

En process som däremot delvis berörs i mitt material och i de jobbbannonser som jag har studerat är görandet av stallarbetet i görandet av den dysfunktionella kroppen. En del av stallarbetet utförs idag av både kvinnor och män som har någon psykiskt eller fysiskt funktionsnedsättning, eller av olika anledningar anses vara mindre attraktiva, i förhållande till arbetsmarknaden. Detta sker oftast genom någon form av lönebidrag eller i arbetsträning. Ulrika berättar att:

Vi har ganska många som har varit arbetslösa länge som kommer till oss och arbetstränar.

Det kan vara allt från gamla alkoholister till de som har blivit arbetslösa av andra orsaker.

I förståelsen av detta fenomen blir Anders Neergaards begrepp *inkluderade underordning* givande. Han menar att regleringen av kroppar inom arbetsprocessen kan förstås med begreppet inkluderad underordning som innebär att marginaliserade grupper på arbetsmarknaden inkluderas i arbetsprocessen i en underordnad position.⁷⁴

9.2 Tekniken

Nästan samtliga av mina informanter berör någon gång under intervjutillfället förhållandet till den eftersatta tekniska utvecklingen i stallarbetet. Ulrika betonar att arbetets utförande i stor utsträckning inte har förändrats nämnvärt under de senaste decennierna. Hon menar att:

Vi har ju vanliga grepar och skottskärror som man har haft inom hästbranschen i många år. Det har ju inte utvecklats så mycket.

Den utveckling som har skett på en del av informanternas arbetsplatser är att greparna har blivit lättare och skottskärrorna har fått två, istället för ett, hjul. Men fortfarande så är det ett tungt och slitsamt arbete att t.ex. mocka. Ulrika, liksom några av de andra informanterna, berör skillnaden i den tekniska utvecklingen i förhållande till jordbruket. I djurbesättningar

⁷³ Forsberg 2007, Hedenborg 2008:61ff.

⁷⁴ Neergaard 2006.

inom jordbruket framhåller Ulrika att där ”står man inte och mockar för hand utan där sköts det med maskiner”. Flera av informanterna efterfrågar en mer teknologisk utveckling för att minska det tunga arbetet. I likhet med vad tidigare forskning har visat så är teknologiseringen av arbetet en starkt bekönande process. Den tekniska utvecklingen har genom historien varit en källa till makt och något som tydligt har kodat arbetet könsligt. I sin avhandling betonar Lena Pettersson betydelsen av teknik i könets görande och organisering på arbetsplatsen. Hon visar på den tekniska utvecklingen användes för att förstärka könshierarkierna på de två industriarbetsplatser som hon studerar. Tekniken framstår främst som ett medel för att stärka differentieringen av kön genom relationer och makt. Slutresultatet blev entydigt med män i ”bättre” och överordnade positioner.⁷⁵ Petterssons slutsats kring teknikens funktion och betydelse avspeglar sig tydligt i mitt emiriska material. De män som är anställda på de arbetsplatser som mina informanter arbetar, utför i större uträkning arbetsuppgifter som omfattar någon form av teknologi, medan kvinnorna i större uträkning arbetar närmre hästarna. I citatet som jag tidigare tagit upp från intervjun med Erik blir denna könsliga arbetsdelning tydlig. Han menar att killarna på arbetsplatsen har ett mindre antal passhästar och istället har lite andra arbetsuppgifter som t.ex. ”köra traktor och lastbilen till tävlingarna”.

I Cynthia Cockburn studie av tryckeriarbetet visar hon på hur arbetet klass- och könskodas i kampen om teknologin, hantverksskickligheten och makten över arbetsplatsen. Klass bekönades tydligt i görandet av sätтарыket som starkt maskulint. Cockburn framhåller homosocialiteten bland män som en central strategi för att skydda sin tekniska kompetens och maktposition.⁷⁶ Stallbackskulturen och tränarkårens starka homosocialitet menar Greiff har bidragit till att andelen kvinnliga professionella travtränare fortfarande är låg. Premierandet av manliga lärlingar, något som några av mina informanter menar förekommer, tolkar jag som en del av den manliga homosocialitet som Greiff berör - eller som Anna benämner fenomenet ”gubbsport”. Lena menar att om hade hon varit kille hade hon ”säkert redan varit tränare”.⁷⁷

Marie Aurell visar i sin studie av städbranschen hur de manliga fönsterputsarna känner att tekniken hotar deras yrkesidentitet som i stor uträkning är sammankopplad med en hantverkarskicklighet. Det manuella arbetet är nära kopplat med maskuliniteten, både hos Cockburns och Aurells informanter.⁷⁸ Hantverksskickligheten är ett tema som tidigare tagits upp i samband med hur vissa arbetsuppgifter bekönas. Detta blir synligt i mitt material i några av mina i informanters interaktion med hantverkare i sitt arbete. Hantverkarnas

⁷⁵ Pettersson 1996.

⁷⁶ Cockburn 1991.

⁷⁷ Greiff 2007.

⁷⁸ Cockburn 1991, Aurell 2001.

förhållningssätt kan tolkas som en motståndshandling genom att markera arbetes bekönade karaktär och kan liknas både med Cocksburns och Aurells informanternas reaktion och handlande. Tekniken spelar en central roll i den könliga differeringen av arbetsdelningen och bidrar till att upprätthålla den starka homosocialiteten i arbetsprocessens olika delar.

9.3 Plats

I detta kapitel analyserar jag vilken betydelse platsen har för arbetsprocessen och hur olika sociala relationer görs och formas utifrån var arbetet, och vilket arbete som, utförs. Arbetsprocessen utförs inte enbart på arbetsplatsen utan även utanför på t.ex. trav- och galoppbanor. Dessa externa platser, liksom arbetsplatsen; gården, ridskolan eller stallet, kan delas i olika delar där skilda arbetsuppgifter utförs som t.ex. stallet, körbanan, kontoret och ridhuset. Enligt sociologen Jan-Erik Hagberg finns det en koppling mellan hur olika rum är bekönade och organiserade. Det privata rummet, hemmet, är oftast organiserat för att hushållarbetet utförs av en ensam kvinna medan det offentliga rummet är organiserat för män.

⁷⁹ I mitt material blir denna organisering av arbetet synligt i de arbetsredskap, som i hög grad är utformade efter mäns kroppar, trots att en väldigt liten del av dem som använder sig av redskapen i det dagliga arbetet är män.⁸⁰ Detta är en symbol för att kvinnors arbete inte i lika stor utsträckning betraktas som ett ”riktigt” arbete i relation till mäns arbete.

Upprätthållandet av ojämlikheten och den rumsliga segregationen på arbetsmarknaden säkerställer vita mäns maktposition i arbetsprocessen. Sociologen Tomaskovic-Devey förklarar detta genom att framhålla att:

Social closure processes tend to sort woman and minorities in low-quality jobs. When a job becomes socially associated with women or a minority group, status composition processes may further disadvantage that job relative to other positions with similar skill requirements or power resource.⁸¹

På stuteriet där Karin arbetar blir den rumsliga uppdelningen en central del i utförandet och formandet av det bekönade arbetet. Paulina de los Reyes påpekar att rumsliga och tidsmässiga associationer har varit centrala instrument för att naturalisera sociala och historiskt skapade ojämlikheter.⁸² Karin beskriver hur kvinnor och män generellt återfinns i olika yrken på hennes arbetsplats. Hon berättar att:

⁷⁹ Hagberg 1986.

⁸⁰ Pinzke & Löfqvist 2008.

⁸¹ Tomaskovic-Devey 1993:13.

⁸² De los Reyes 2007:101f.

I ridsporten är det många tjejer som älskar att ditta och datta med hästarna. Tittar du [...] på beridarna har du mer manliga. För oss i stallproduktionen är vi mer tjejer. Där är killar, men inte lika många. Det är flertal tjejer som söker sig till detta jobb.

E: Männen är beridare på arbetsplatsen i större utsträckning? Det är där man hittar dem?

Man har fler killar i ledningen, som vår stallchef är kille. Jag vet egentligen bara en kille som jobbar i stallproduktionen, resten är tjejer.

Karin, tillsammans med några andra informanter, beskriver hur utförandet av olika moment av arbetet på olika platser reproducerar och formar ojämlikheten i arbetsprocessen genom et platserna värderas olika. Den rumsliga uppdelningen av arbetet med hästar spelar en betydande roll i görandet och forandet av kön inom arbetsprocessen.

9.4 Kontroll

Plats är även grundläggande för hur kontroll i arbetsprocessen ska förstås och tolkas. Mina informanter har därför olika erfarenheter och förståelse av kontroll utifrån deras olika platser, som t.ex. ridskola, trav- och ridstall, för arbetet. Nästan vid samtliga arbetsplatser, som mina informanter arbetar på, är arbetsgivaren nästan dagligen närvarande i arbetsprocessen. Flera av mina informanter menar att de inte påverkas av hans eller hennes närvaro och beskriver närvaron som något positivt ifall frågor eller oklarheter kring arbetet skulle uppstå. Sanna är ungefär 20 år och har sedan hon slutade gymnasiet arbetat i ett galoppstall. Hon menar däremot att arbetsgivarens närvaro påverkar hennes arbete. Sanna berättar att ”man blir ju lite pressad på att göra bra ifrån sig. Det brukar ju alltid funka ändå”. Kristin, som tidigare har arbetat i tävlingsstall, understryker betydelsen av arbetsgivarens maktrelation i förhållande till arbetstagarna. Hon betonar att:

Chefen äger allt där du jobbar. Du jobbar för väldigt lite pengar. Du jobbar långa dagar, många nätter när du vaktar eller så ska du på tävling och måste gå upp tidigt, ibland mitt i natten. Det är självvalt så du kan egentligen inte säga något. Du har ju valt det själv. Men det vet arbetsgivarna om och de mjölkar, framförallt unga tjejer som sliter arset av sig för att det brinner för sina hästar och får absolut ingenting för det.

I Kristins berättelse blir både den direkta och indirekta kontrollen av arbetskraften i stallarbetet tydlig. Känsloerna och engagemanget sträcker sig längre än den direkta kontrollen som arbetsgivaren kan utöva och möjliggör därför en självkontroll och självexploatering av arbetstagarna. Karin beskriver vid intervjun hur hon känner att arbetsledningens kontroll

påfrestar det redan höga arbetstempo och hur organisering av arbetsprocessen osynliggör hennes kompetens:

Arbetsschemat är tidspressat. Man får inte utöva sin kompetens för att arbetsledaren ska hela tiden godkänna. Varför anställer de folk som har kompetensen om de inte får utöva den?

Kontrollen av arbetsprocessen har stor betydelse, enligt Braverman, för hur den organiseras. Ökningen av kontrollen i arbetsprocessen menar Braverman bidrar till degraderingen av arbetets yrkesstatus. Berggren understryker även att en ökad kontroll syftar lika mycket till mervärdesproduktion som till att upprätthålla de sociala relationerna.⁸³ I detta kapitel har jag visat hur arbetsgivarens direkta kontroll, främst i form av dennas närvaro, påverkar och formar arbetsprocessen. Jag visar, främst i kapitel 8.1, på hur den arbetsgivarens indirekta kontroll formar arbetet organisering och utförande. Denna indirekta kontroll är i mitt material främst synligt genom de känslor och engagemang för hästarna som knyter informanterna till arbetsgivaren, vilket bidrar till en självkontroll och självexploatering i arbetsprocessen.

9.5 Arbetstidens organisering

Arbetstiden utgör ett genomgående tema i samtliga intervjuer. Informanternas förhållande till organiseringen av arbetsiden är något som de framhåller som speciellt för deras arbete i förhållande till andra yrkesgrupper. De flesta av mina informanter har en schemalagd arbetstid mellan sju och fyra, men detta varierar lite beroende på inom vilken sektor informanterna arbetar. De informanter som arbetar med undervisningsverksamhet på ridskola har mycket av sin ordinarie arbetstid förlagd till kvällar och helger för att möta kundernas behov och tillgänglighet. När det gäller trav- och galoppställen tillkommer även tid för att åka på tävlingar, även dem oftast förlagda på kvällar och helger. Några av mina informanter har sk. delade turer i samband med hästarnas kvällsfodring. Arbetstiderna framställs som långt ifrån heliga av mina informanter och som jag tidigare har visat så anpassas dessa av informanterna utifrån hästens behov och för att kunna utföra ett tillfredställande arbete. Anna berättar om sin arbetstid:

⁸³ Braverman 1989, Berggren 1981.

Den är mellan sju och fyra. Det ska det var, men det är ju så att du kan ju inte säga att detta gör jag i morgon. Det går inte att skjuta på någonting, utan hästen ska ju skötas idag och i morgon. Du stannar tills det är färdigt. Sen när det är trav blir det väldigt sena kvällar.

Organiseringen av arbetstiden har varit föremål för forskning inom flera vetenskapliga discipliner. Inom, främst den marxistiskt inspirerade, forskningen betonas bl.a. tidens centrala roll och instrumentala användning för att kontrollera och disciplinera arbetskraften inom kapitalismen.⁸⁴ Tiden måste läsas relationellt genom att vissa kan köpa och kontrollera tiden, medan andra tvingas sälja sin tid. I *Kapitalet* uttrycker sig Karl Marx att:

”Det är självklart, att arbetaren under hela sin livstid inte är något annat än arbetskraft, att all hans disponibla tid alltså enligt naturens och samhällets lagar är arbetstid och således tillhör kapitalet. Tid till mänsklig bildning, till andlig utveckling, till att fylla sociala funktioner, till socialt umgänge, till de fysiska och andliga livskrafternas fria lek [...] - bara struntprat! Men i sin omätliga glupskhet, sin varulvsjakt efter merarbete, överskrider kapitalet inte bara de moraliska gränserna utan också arbetsdagens rent fysiska maximalgräns. Det roffar åt sig tiden för kroppens tillväxt, utveckling och återhämtning.”⁸⁵

Tiden är inte enbart relationell mellan arbete och kapital utan även mellan könen. Mäns arbete i det offentliga, avlönat eller oavlönat, har möjliggjorts av kvinnors obetalda arbete i hemmet. Tid måste därför analyseras som en del av den sociala organiseringen av ojämlikheter. Miriam Glucksmann använder sig av begreppet *temporalitet* för att förstå och visa på tidens betydelse i arbetets organisering. Hon anser att:

the term ”temporality” will be used to denote the distinctive structuring of time, of which chronometric or standard linear time is just one instance amongst many. Because time can be ordered and regulated, and enter social processes in myriad different ways, the possible structurings of time, or temporalities, are almost infinite.⁸⁶

Temporalitet är ett centralt begrepp för mig att kunna identifiera tidens olika roller i mitt empiriska material. Begreppet synliggör hur tiden formar och reproducerar ojämlikhet inom arbetsprocessen. Tiden har utifrån detta en central roll i arbetets organisering och är i stor utsträckning kollektiv och formande för de sociala relationerna inom branschen. Vem som har möjligheten att identifiera hur lång tid olika arbetsmoment tar är avgörande för arbetets

⁸⁴ t.ex. Thompson 1983.

⁸⁵ Marx 1974:227f.

⁸⁶ Glucksmann 2000:108.

organisering. Detta innebär, i huvudsak inom tävlingsdelarna, att en stor del obetalt arbete utförs för att kunna genomföra det arbete som informanterna anser vara nödvändigt och tillfredställande. Nästan varje dag börjar Anja in en timme innan ordinarie arbetstiden. Hon förklarar detta med att:

För att göra det lindrigare för dig själv och även för hästen så är jag där gärna en timme tidigare på morgonen.

De dagar det är trav menar Anja att det är ”nästan självskrivet att du är där en timme innan” för att du ska kunna hinna klart med dina arbetsuppgifter innan man åker vid lunchtid. Efter travet är man oftast inte tillbaka vid stallet för än vid två- eller tretiden på natten. Samtliga av de informanter som arbetar i ett trav- eller galoppstall får inte betalt för den tid de lägger ner utöver den ordinarie arbetstiden. Intensiteten i arbetet illustreras på två sätt: via gratisarbete och ett högt arbetstempo. Det obetalda arbete som flera av informanterna utför osynliggör den permanent underbemanning som finns inom organisationen. I informanternas betoning av det personliga ansvaret för det arbetet som skall utföras normaliserar vissa tillförda arbetsuppgifter. Nästan vid samtliga intervjutillfälle understryker informanterna att det är djur som de arbetar med, vilket innebär att man ”inte bara kan släcka och gå hem” vid arbetsdagens slut. Karin menar att hon bryr sig alldeles för mycket för att kunna släcka och gå hem. Hon beskriver vid intervjutillfället hur tidens organisering påverkar hennes arbete. Hon berättar att på hennes arbetsplats har:

Allting har blivit tidsbegränsat. Det har stressat upp allting. Man hinner inte med. Ska man göra sitt jobb för hästarnas skull så går det inte inom tidsramen. [...] Det är väldigt svårt att hantera det att du har en så stor kompetens, men att du inte får utöva den.

Möjligheterna till att själv styra arbetstempot varierar mellan informanterna. Karin menar att hennes möjligheter är ganska små medan Anna framhåller att det egna ansvaret medför större möjligheter till detta, bl.a. genom att själv styra när man kan ta paus. Hon berättar att:

Vi brukar ha frukost klockan nio varje dag. Men i ett större stall så har de ju viss klockslag då de ska vara färdiga för då ska hästarna köras. Sen beror det på däremellan, har du varit snabb och gjort det du ska då hinner du ta paus lite då och så har de sina tider och luncher och sånt där. Tiderna är ju utsatta så att du ska hinna med pauser någon gång i alla fall. Just hästskötare är ett rätt fritt yrke. Du vet vad du ska göra under hela dagen, men hur du gör det är inte alltid bestämt. Du kan ju säga att om jag känner mig trött nu så kan jag vänta lite och sätter mig en kvart. Det är ingen som står med klocka efter dig och säger att – nä, nu har du suttit en kvart, nu måste du upp. På det sättet är det väldigt fritt. Men ändå vet du vad du ska göra så du sitter inte för länge.

På likande sätt beskriver Lena sitt arbete som fritt och att hon försöker undvika att stressa. Hon menar att hon ”tar det hellre lite piano och så får det ta två timmar längre”. David Knights och Hugh Willmott beskriver i sitt arbete olika försvarsstrategier som används av underordnade grupper. Ett sätt kan vara att beskriva sin maktlöshet som positiv, och hanterbar, och utifrån detta benämna tillståndet som t.ex. frihet. Knights och Willmott beskriver detta som “act individualistically to make the symbolic 'best' of a 'bad' situation”.⁸⁷ I både Annas och Lenas fall beskrivs yrkets frihet begränsad av de verkliga arbetsförhållandena. Annas avslutande mening, i citatet ovan, är ett bra exempel på detta.

9.6 Andras tider

I den offentliga debatten framställs oftast tid som något individuellt som kan säljas och ägas, men individens tid är i högsta grad kollektiv och formas av de sociala relationerna som ryms inom ramen för den sociala ojämlikheten. De delar av arbetslivet där människors hela tid är beroende av andra tid visar tydligt på tiden som kollektiv och socialt organiserad och hierarkisk. På informanternas arbetsplatser är de oftast beroende av andra hinner göra sina arbetsuppgifter för att kunna utföra sina egna. Ridskoleverksamheten som är kund- och serviceorienterade är främst strukturerade efter utövarnas, kundernas, tid. På samma sätt gäller detta travet och galoppen vilka tillhandhåller en service i form av tävlingar som kunderna kan spela på. Flexibiliteten i arbetet synliggör i koncentreringen av arbetet utifrån andra människors arbetstider. Det är inte ovanligt inom dessa yrken att arbetsdagen är uppstyckad och organiserad med hästens och kundernas tider som mall. Evelina betonar hur organiseringen av arbetet på ridskolan, utifrån kundernas tid, ger effekter på hennes privatliv. Hon berättar att:

⁸⁷ Knights & Willmott 1985:40.

Det kan jag säga att i och med att det är tre kvällar så påverkar det. Bara en sån sak att kunna gå på föräldramöten, det har alltid varit jättesvårt för mig. Det är alltid de kvällarna, tisdag, onsdag och torsdag, då jag jobbar. Vill jag gå på någon kurs så är de alltid de kvällarna. [...] Jag var själv rätt länge med mina barn också. Jag blev omgift nyligen så att jag var själv med dem i [...] sex år ungefär. Då fick jag ha väldigt mycket hjälp av mina föräldrar och kompisar. Jag har alltid haft dåligt samvete för att jag inte har kunnat sitta och läsa läxor och såhär.

Evelina visar på några av de olika tider, arbetstagares och kunders, som formar organiseringen av arbetsprocessen inom näringen. Arbetsgivare, tränare, ägare och arrangörer är exempel på andra grupper som arbetstiden organiseras utifrån. Enbart två av mina elva informanter har barn, något som delvis speglar det utrymme som organiseringen av arbetet medger, enligt flera av informanter. Anja, som är en av de som har barn, tycker att möjligheten att kombinera arbetet med familjeliv är:

Både si och så. Alla föräldrar, och särskilt alla ensamstående föräldrar, har kanske ett ständigt dåligt samvete över att de önskar att de borde vara hemma längre och mer tid. Men verkligheten ser ju lite annorlunda ut och det har ju varit det enda jobbet jag har haft för tillfället och haft tillgång till. Jag kan ju säga såhär att jag hade ju inte kunnat göra detta när mina barn var yngre, utan det krävs ju att, jag som har varit ensamstående, att mina barn har varit så pass gamla att de klarar sig själv eller att det finns folk som kan ställa upp för dem när jag åker på trav. Annars är det inte så himla enkelt.

Joan Acker menar att detta beror på organisationens ansvarslöshet i förhållande till de anställdas omsorgsansvar gentemot deras omgivning har blivit ett allt mer uttalat privilegium. Enligt Acker är detta en konsekvens av den ekonomiska rationalitetens överordning och premierandet av beteende som inte tar ansvar för reproduktionen, vilket bidrar till att marginalisera och nedvärdera kvinnor och omsorgsarbete. Arbetsprocessens organisering reproducerar könsarbetsdelningen mellan omsorgsarbete och produktion och osynliggör behovet av vård och omsorg samt de, kvinnor, som ansvarar för det.⁸⁸

Arbetstidens organisering påverkar inte bara arbetet i sig utan dess påverkan sträcker sig även till den tid som definieras som icke arbetstid – fritid. Flera av informanterna berättar om hur arbetstempot och arbetstiderna påverkar deras fritid. Anna beskriver detta som att:

⁸⁸ Acker 1998:199ff.

Man känner inte för att ut och springa direkt. Jag brukade träna mycket förr, men nu är det mer att man väljer att ta det lite lugnt istället. Du är inte särskilt psykiskt trött, utan du är mer kroppsligt trött [...]. Det är klart att man nog är mer trött än vad man borde vara. Med tävlingar är det som att gå på krogen flera gånger i vecka - då blir man ganska sliten.

Detta visar på vad Marx menar med att arbetet överskrider arbetsdagen rent fysiskt och hur det även blir en del av den tid som är avsedd för ”kroppens tillväxt, utveckling och återhämtning”.⁸⁹ I detta kapitel har jag även visat på hur ojämlikheten görs och formas i organiseringen av arbetsprocessen utifrån olika grupper av människors tider. Organiseringen av arbete utifrån kundernas tider formar de sociala relationerna i näringen.

10. Solidaritet och motstånd

I kritiska studier är inte enbart ojämlikhetens skapande och reproducerande intressant att studera, utan även hur dessa sociala relationer av över- och underordning kan ifrågasättas och förändras genom motstånd. I förståelsen och teoretiserandet av mina informanternas motståndsstrategier har Paula Mulinaris begrepp *solidaritetsfällan* varit betydande.⁹⁰ Begreppet ger mig möjlighet att se hur solidariteten mellan de anställda både reproducerar och utmanar ojämlikheten. Berättelsen om hur arbetsplatserna formades av en kollektiv känsla återkom vid intervjutillfällena. Solidariteten mellan de anställda skapade, trots bråk och konflikter, en stark vi-känsla. Denna tar sig olika uttryck i mitt material. Informanterna berättar om hur man går till eller stannar kvar på jobb trots att man är sjuk för att man vet att det inte kommer tas in någon vikarie. Det finns en stark medvetenhet om hur det redan innan pressade arbetstempot förvärras om någon är borta och därför väljer man att ta sig till jobb nästan oavsett tillstånd. Några av mina informanter menade till och med att ”en hästskötare är aldrig sjuk”. Evelina berättar att hon sällan är borta p.g.a. sjukdom för:

då kan jag känna att jag får dåligt samvete för att det går ut över mina andra kollegor som får jobba extra. Jag är inte sjuk i princip. Jag kanske har varit borta, det senaste året, en dag. [...] Men känner jag att jag inte mår bra så tar jag några tabletter och går och jobbar ändå. Det kanske inte heller är bra.

Det dåliga samvetet bygger på solidariteten mellan de anställda. På samma sätt som Evelina betonar Anja att det är tufft om någon är bort och om så skulle vara fallet:

⁸⁹ Marx 1974:228

⁹⁰ Mulinari 2004, 2007

så försöker vi att hjälpas åt, i det stallet där du jobbar, för att kunna ta hand om den personens hästar. Men då innebär det att du har dina sju hästar plus åtminstone en extra, vilket betyder att schemat blir ännu tightare. Då får du nästan lite dåligt samvete och är inte hemma för en enkel förkylning. Du går hem när du absolut inte kan vara på jobbet om du vet att det inte finns någon vikarie. För att det drabbar alla dina arbetskamrater.

Ett annat sätt som solidariteten blir synlig i mitt material är när anställda på informanternas olika arbetsplatser skapar en egen organisering av arbetet för att kunna underlätta och hjälpa varandra i det pressade arbetstempot. Anja och Åsa beskriver hur denna uppgörelse sker i deras travstall för att minska antalet dagar man måste åka på trav. Anja berättar att:

Man måste försöka hjälpas åt. Om man jag åker en dag så selar jag två istället och så slipper jag en annan dag. Annars orkar man inte. Men det är som vi anställda gör upp oss emellan.

Åsa fortsätter:

Ibland blir det lite tidsbrist när man ska iväg, men oftast går det bra. Man får lägga upp arbetet lite från dag till dag. Det brukar lösa sig bra. Vi hjälps åt. Om en åker en gång så får man hjälpa varandra så att man kan få hjälpa tillbaka nästa gång.

Begreppet solidaritetsfällan visar på hur solidariteten mellan de anställda både har positiva effekter i skapandet av gemenskap mellan de anställda samtidigt som solidariteten även möjliggör en flexibel organisation och osynliggör underbemanningen och behovet av extra personal. Solidariteten och yrkesstoltheten innebär att de anställda själva bidrar till och möjliggör sin exploatering. Skapandet av en stark gemenskap och kollektiv är viktigt för att kunna utöva motstånd mot ojämlikheter i arbetsprocessen.

11. Sammanfattning och slutsatser

I denna studie har jag visat på hur stallarbetet skapar och formar de sociala relationerna och ojämnlighet utifrån ett intersektionellt arbetsprocessperspektiv. Syftet med studien har varit att undersöka hur stallarbetet görs och vad som formar denna process. Uppsatsen har genom mina elva informanternas berättelser och erfarenheter undersökt stallarbetet och hur det görs och formas av platser, tid, hästar, arbetskamrater, föräldrar, tunga skottskärror, intensivt arbetstempo, sena nätter, långa resor, engagemang, förståelse, föreställningar och motstånd. Studien visar på hur ojämlikhet formar arbetsprocessen och hur klass, kön och sexualitet görs i det dagliga arbetet. Ett arbete som formas av arbetsgivare, tränare, ägare, föräldrar, anställdas föreställningar och maktrelationer. Arbetsprocessen visar även på hur lönearbetet är upphov till motstånd, gemenskap och solidaritet.

Med denna studie vill jag visa på hur Bravermanns arbetsprocessperspektiv, trots dess höga ålder och relevanta kritik, fortfarande är betydande och användbart i studerandet av arbetslivet. Jag närmar mig mitt empiriska material med ett intersektionellt arbetsprocessperspektiv för att kunna fokusera på hur arbetet görs, inte vad det producerar, och hur maktrelationer formas genom arbetets görande. Med det intersektionella perspektivet visar jag utifrån mitt material hur klass, kön och sexualitet vävs samman och ömsesidigt påverkar dess relationer. I dialogen mellan feministiska och marxistiska teoretiker vill jag utforma ett arbetsprocessperspektiv som präglas av en intersektionell förståelse av de sociala relationerna utan att bli klass- eller strukturdeterministisk. Det intersektionella perspektivet har varit viktig för att undersöka ekonomi och arbete ur ett kritiskt och feministiskt perspektiv och för att belysa dess relation och konsekvenser.

Med arbetsprocessen som utgångspunkt, och inte vad som produceras, framträder arbetets många ansikten i uppsatsen. Informanterna beskriver ett fysiskt arbete, ett industriellt arbete och ett omsorgsarbete. Detta skapar en komplex bild av det arbete som utförs och stallarbetets arbetsprocess. Några av informanterna beskriver sitt arbete som ett omsorgsarbete – ett arbete som symboliskt är knutit till en heterosexuell kvinnlighet. På samma sätt bekönas olika arbetsmoment genom att de görs och formas av föreställda könsroller, i vilka kvinnor är omvårdande och uppskattar att ”ditta och datta” med hästen medan män är fysiskt starka och bättre ledare genom sin raka kommunikation. Mitt material visar på det klivna förhållande som människor har till sitt arbete. Informanternas berättelser är fyllda med stolthet över sitt arbete samtidigt som de är kritiska mot arbetsförhållandena som de utförs under och det inflytande som de har över arbetsprocessen. Arbetet med häst är ett arbete som formas under

hårda och stressiga förhållande, men som samtidigt djupt engagerar mina informanter och skapar gemenskap i arbetsprocessens utförande.

Tillsammans med tidigare genusforskning så visar mitt material på hur de sociala relationerna i arbetslivet formar och formas i arbetsprocessen. Kön och sexualitet är två centrala processer i görandet och formandet av stallarbetet. I mitt material har förställningarna kring ålder visat sig vara betydande för formandet av arbetsprocessens kroppar. Insikten kring ålderns roll i formandet av de sociala relationerna har vuxit fram genom mitt arbete med det empiriska materialet. I ingången till uppsatsen var jag inte medveten om dess slutliga roll och betydelse i analysen av arbetsprocessen. Det var intressant att se hur åldern både formade arbetsgruppen och föreställningarna om kunskap och erfarenhet i mitt material. I motsats till en del av tidigare genusforskningen inom arbetsprocessperspektivet var inte rasifieringen av arbetet något som framkom i mitt material. Detta kan, som bl.a. Cases och Hedensborgs forskning har visat, ha fler olika anledningar och förklaringar. En av förklaringarna kan kopplas till det utbredda hästintresset som genom åren har säkerställt en stor mängd arbetskraft. Ser man till andra branscher och till arbetsmarknaden i stort så kan man, under de senaste trettio åren, se en ökande segmentering av arbetskraften som har inneburit en uppdelning i en intern och en extern arbetsmarknad. Detta har medfört en ökad rasifiering av vissa branscher och yrkesgrupper, en process som i framtiden, om inte redan, även kommer att påverka hästnäringen. Case iakttog redan på början av 1990-talet en likande process på den amerikanska arbetsmarknaden, vilket innebar en tydlig degradering och rasifiering av hästskötaryrket.

Informanternas berättelser visar på hur tiden är upprinnelsen till konflikter mellan arbetstagare och arbetsgivare, men även mellan arbete och fritid. Organiserandet av tid visar på ojämlikheter och hur olika gruppers tid värderas. Tiden är grunden till oro hos en del informanter över att kunna få ihop arbetet med föräldraskap och en social samvaro utanför arbetsplatsen. Gratisarbete och ökad arbetsintensitet osynliggör den permanenta underbemanningen inom verksamheten samtidigt som det möjliggör ett slutresultat som informanterna känner sig bättre tillfreds med, men som innebär mer arbete. Detta tolkar jag som en ökad exploatering då informanterna arbetar mer för samma lön.

Ett annat tema som är intressant att ta upp, trots att det enbart ytligt berördes i materialet, är teknikens betydelse för arbetet, eller snarare den tekniska avsaknaden. Inom feministisk forskning har teknikens betydelse och könskodning varit omdiskuterad i forskningen. Men utifrån mitt material menar jag att de sociala relationerna inom näringen är starkt kodade och organiserade utifrån tekniken och den begränsade tillgången till denna.

I mitt undersökande av självexploatering och de motståndsstrategier som jag identifierar i mitt material är begreppet solidaritetsfällan fruktsamt. Jag visar på hur den starka gemenskapen och solidariteten mellan arbetskamraterna skapar grund för egna organiseringar av vissa arbetsmoment, bl.a. att åka på tävling, för att lindra det redan ansträngda arbetstempot. Jag visar även på hur solidariteten mellan arbetskamraterna medför att informanterna sällan stannar hemma p.g.a. sjukdom eftersom de är medveten om vad deras frånvaro medför i form av ökad arbetsbelastning för sina kollegor. Fällan i detta består av att informanterna genom sitt handlande osynliggör behovet av vikarier och ökar exploateringen av dem som arbetskraft. Att arbeta trots att man är sjuk kan även medföra hälsoproblem för informanterna i framtiden.

Den otydliga gränsen mellan fritid och arbete är en av de bidragande faktorerna till hästkötaryrkets låga status. Alla mina informanter understryker att de arbetar med sin hobby, vilket hamnar i konflikt med deras yrkesstatus och frågan kring arbetets ekonomiska ersättning. Generellt får man inte betalt för att utföra sin hobby, något som innebär att det obetalda arbetet i stallet kan betraktas som hobby och fritid, vilket kan anses vara en bra bit ifrån en rättvis beskrivning. Detta är något som komplicerar arbetsbegreppet inom näringen. Förståelsen av att hästengagemanget som en förutsättning för att kunna arbeta i branschen belyser förhållandet mellan arbete och hobby ytterligare. Näringens beroenden av arbetstagarnas emotionella koppling till hästen för att utföra det arbete som krävs är något som blir tydligt i mitt material. Denna koppling innebär även en ökad kontroll över arbetsprocessen för arbetsgivarna, något som reproducerar bilden av arbetet inom näringen som en livsstil. Gratisarbetet är, genom praktik- och lärlingssystemet, närmre kopplat till en viss generation och legitimeras genom synen på kunskapsförvärvning, men även arbetets fostrande roll, inom näringen. Detta betyder inte att detta arbete skiljer sig ifrån det övriga arbete, utan är oftast lika tungt och skadligt. Informanternas beskrivning av stallarbetets fysiska påfrestning och utformning är inte heller något som kopplas samman med kvinnlighet och bidrar därigenom till att ifrågasätter bilden av arbetsmarknadens dikotomier och uppdelning. På samma sätt ifrågasätts bilden av näringen som genomgående individualistisk genom mina informanternas erfarenheter av arbetsplatsernas kollektiva organisering, gemenskap och solidaritet.

12. Litteratur- och referensförteckning

- Abiala, K (2000) *Säljande samspel: en sociologisk studie av privat servicearbete*: Almqvist & Wiksell International.
- Acker, Barry & Esseveld (1991) "Objectivity and Truth: Problems in Doing Feminist Research" I Fonow, M. & Cook, J. (red.) *Beyond Methodology: Feminist Scholarship as Lived Research*: Indiana UP.
- Acker, J (1990) "Hierarchies, jobs, bodies: a theory of gendered organizations" *Gender & society*, 4 (2), 139-158.
- Acker, J (1998) "The Future of 'Gender and Organizations': Connections and Boundaries", *Gender, work and organization*, 5 (4), 195-206.
- Acker, J (2006) *Class questions: feminist answers*: Rowman & Littlefield
- Ahrne, G, m.fl. (2008) *Det sociala landskapet: en sociologisk beskrivning av Sverige från 1950-talet till början av 2000-talet*: Korpen.
- André, U (1996) *Flickor och fritid: en studie av ridsporten i Sverige*: Uppsala Universitet.
- ATG (2008) Årsredovisning.
- Aurell, M (2001) *Arbete och identitet: om hur städare blir städare*: Linköping Universitet.
- Berggren, C (1981) "Slog taylorismen aldrig igenom i Sverige?" *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia*, 19/20, 31-50.
- Buchanan, R (2002) "Lives on the line: Low-Wage Work in the Teleservice economy" I Munger, F (red.) *Laboring Below the Line: The New Ethnography of Poverty, Lowwage Work, and Survival in the Global Economy*: Russell Sage Foundation.
- Braverman, H (1989) *Arbete och monopolkapital: arbetets degradering i det tjugonde århundradet*: Rabén & Söderberg.
- Burawoy, M (1979) *Manufacturing consent: changes in the labor process under monopoly capitalism*: University of Chicago Press.
- Case, C (1991) *Down the backstretch: racing and the American dream*: Temple university press.
- Cassidy, R (2002) *The sport of kings: kinship, class and thoroughbred breeding in Newmarket*: Cambridge university press.
- Christenson, E (2000) *Herraväldets processer: en studie av kvinnors förslitningsskadesituation och könade processer i tre olika slags arbetsorganisationer*: Almqvist & Wiksell International.
- Cockburn, C (1986) "Opportunity is not enough". I Purcell, K. (red.), *The changing experience of employment*: Macmillan.

- Cockburn, C (1991) *Brothers: male dominance and technological change*: Pluto Press.
- Collinson, D (2000) "Strategies of Resistance: Power, Knowledge and Subjectivity in the Workplace". I Grint, K. (red.), *Work and Society: A Reader*: Polity Press.
- Davies, K (1990) *Women, time and the weaving of the strands of everyday life*: Avebury.
- de los Reyes, P, Molina, I & Mulinari, D (2002) *Maktens (o)lika förklädnader*: Altas.
- de los Reyes, P (2007) "Rosengård är mitt Shatila!" i de los Reyes, P & Gröndahl, S (red.) *Framtidens feminismer*: Tankekrafts förlag.
- Filby, M (1992) "'The Figures, the Personality and the Bums': Service Work and Sexuality" *Work, Employment & Society*, 6 (3), 23-42.
- Forsberg, L (2007) *Att utveckla handlingskraft: om flickors identitetsskapande processer i stallet*: Luleå tekniska universitet.
- Glenn, E, N (2002) *Unequal freedom: How race and gender shaped American citizenship and labor*: Harvard University Press.
- Glucksmann, M (2000) *Cottons and casuals: the gendered organisation of labour in time and space*: Sociologypress.
- Greiff, M (2007) "Stallbackskultur, makt och arbete i svensk travsport 1930-2005" I Greiff, M & Hedenborg, S (red.) *I sulky och sadel*: Carlsson.
- Greiff, M & Hedenborg, S (2007) "Hästsport i verkligheten och i tidigare forskning" I Greiff, M & Hedenborg, S (red.) *I sulky och sadel*: Carlsson.
- Hagberg, J-E (1986) *Tekniken i kvinnornas händer: hushållsarbete och hushållsteknik under tjugo- och trettiotalen*: Liber.
- Hartmann, H (1986) "Det olyckliga äktenskapet mellan marxism och feminism: för en mer utvecklingsbar förening". I Ganetz, H., m.fl. (red.) *Feminism och marxism: en förälskelse med förhinder*: Arbetarkultur.
- Hedenborg, S (2008) *Arbete på stallbacken: nittonhundralets svenska galoppsport ur genus- och generationsperspektiv*: idrottsforum.org.
- Hekman, S (1997) "Truth and method: Feminist standpoint theory revisited." *Signs*, 22, 341-365.
- HNS (2008) *Hästen i kommunen*: Hästnäringens Nationella Stiftelse.
- Hochschild, A R (2003) *The managed heart: commercialization of human feeling*: University of California Press.
- Huggins, M (2003) *Horsracing and the British, 1919-1939*: Manchester university press.
- Johansson, D, Andersson, H & Hedberg, A (2004) *Hästnäringens samhällsekonomiska betydelse i Sverige*: Sveriges Lantbruksuniversitet.

- Karlsson, L & Wikander, U (1987) "Om teknik, arbetsdelning och ideologi som formare av kvinnors - och mäns – arbetsvillkor" *Historisk Tidskrift*, 1, 59-79.
- Knights, D & Willmott, H (1985) "Power and Identity in Theory and Practice" *Sociological Review*, 33, 22-46
- Koren, E & Træen, B (2003) "Jenter og hest. Stallen som arena for sosialisering og mestring", *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 3(2), 3-26.
- Leidner, R (1993) *Fast food, fast talk: service work and the routinization of everyday life*: University of California Press.
- Lindström, L (2006) *Fritidssektorn: En statlig utmaning*: Luleå tekniska universitet.
- Lykke, N (2005) "Nya perspektiv på intersektionalitet: problem och möjligheter" *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2/3 (26), 7-17.
- Marx, K (1974) *Kapitalet: kritik av den politiska ekonomin, Bok 1 – Kapitalets produktionsprocess*: Cavefors.
- Marx, K (1981) *Filosofins elände: Proletärkultur*.
- Mulinari, P (2004) *Flexibilitetens gränser: berättelser från golvet om ofrivillig deltid, solidaritet och flexibilitet*: Arbetslivsinstitutet.
- Mulinari, P (2007) *Maktens fantasier och servicearbetets praktik: arbetsvillkor inom hotell- och restaurangbranschen i Malmö*: Linköping universitet.
- Neergaard, A (2006) "Rekrytering: som en institutionell praktik för inkluderad och exkluderad underordning" I Neergaard, A (red.) *På tröskeln till lönearbete: Diskriminering och exkludering av personer med utländsk bakgrund*, SOU 2006:60: Fritzes.
- Nikku, N (2005) "Stallkulturen som arena för flickors identitetsskapande" *Sociologisk forskning* (4), 29-34
- Pettersson, L (1996) *Ny organisation, ny teknik – nya genusrelationer? en studie av omförhandling av genuskontrakt på två industriarbetsplatser*: Linköping Universitet.
- Pinzke, S & Löfqvist, L (2008) *Arbeta rätt med häst: En belastningsergonomisk studie av ridlärares arbetsförhållanden och fysiska hälsa*: Sveriges Lantbruksuniversitet
- Rostgård, L (2002) "Mestring og melodrama - piger og heste" I Scott Sørensen, A (red.) *Pi'r, pink og power – en antologi om aktuel pigekultur*: Gads Forlag.
- Seeman, M (1967) "On the Personal Consequences of Alienation in Work", *American Sociological Review*, 32 (2), 273-285.
- SJV (2005:5) *Kartläggning och analys av hästverksamheten i Sverige*: Jordbruksverket.
- SJV & SCB (2005) *Hästar och anläggningar med hästar 2004*, Statistiskt meddelanden: JO 24 SM 0501.

- Smith, D (1987) *The everyday world as problematic: a feminist sociology*: Northeastern University Press.
- Smith, D (1990) *The conceptual practices of power: a feminist sociology of knowledge*: Northeastern University Press.
- Stoetzler, M & Yuval-Davis, N (2002) "Standpoint theory, situated knowledge and the situated imagination" *Feminist theory*. 3 (3), 315-333.
- Stråhlberg, U (2003) *Hästar från längesedan*: Kikkuli.
- Tancred, P (1995) "Women's Work: A Challenge to the Sociology of Work", *Gender, work and organization*, 2 (1), 11-20.
- Taylor, S (1998) "Emotional Labour and the New Workplace" I Thompson, P. & Warhurst, C. (red.) *Workplaces of the future*: Macmillan.
- Thompson, P (1983) *The nature of work: an introduction to debates on the labour process*: Macmillan.
- Tillberg Mattsson, K (2004) *Hästar lockar kvinnor till landsbygden – en studie av hästägare och hästgårdar i Leksands Kommun*: Uppsala universitet.
- Tomaskovic-Devey, D (1993) *Gender & racial inequality at work*: ILR Press.
- Wajcman, J (1991) "Patriarchy, Technology and Conceptions of Skill", *Work and Occupations*, 18, (1), 29-45.
- Walby, S (1997) *Gender transformations*: Routledge.
- Wolkowitz, C (2002) "The Social Relations of Body Work" *Work, Employment and Society* 16 (3), 495 – 508.

12.1 Jobbannonser

Hästkötare till Stuteri (090805) Annon ID: 7907, Hästnet - <http://marknad.hastnet.se/>

Praktikant (090816) Annon ID: 7955, Hästnet - <http://marknad.hastnet.se/>